

DIPLOMADOLGOZAT

Szalai Zita Dorottya

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Vidékfejlesztési agrármérnök mesterképzési szak

**KÖZÖSSÉGI ALAPÚ KEZDEMÉNYEZÉSEK SZEREPE A
VIDÉKFEJLESZTÉSBEN**

Belső konzulens: Kponicsné Györke Diána
egyetemi docens

Belső konzulens

intézete/tanszéke: MATE VFGI VTT

Készítette: Szalai Zita Dorottya

Kaposvár

2024

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	3
2. A VIDÉK ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS FOGALMA, A VIDÉKFEJLESZTÉS ESZKÖZRENDSZERE ÉS SZEREPLŐI	5
2.1. <i>A vidék fogalma</i>	5
2.2. <i>A vidékfejlesztés fogalma</i>	8
2.3. <i>A vidékfejlesztés szereplői</i>	11
3. A VIDÉKFEJLESZTÉS HELYI ERŐFORRÁS RENDSZERE; A TERÜLETI ÉS A TÁRSADALMI TŐKE ÉS A VIDÉKFEJLESZTÉS KAPCSOLATA	14
3.1. <i>Az erőforrások rendszere</i>	14
3.2. <i>A tér szerepe és felértékelődése: a területi tőke</i>	16
3.3. <i>A közösség szerepe és felértékelődése: a társadalmi tőke</i>	18
4. AZ INTEGRÁLT VIDÉKFEJLESZTÉS: KÖZÖSSÉGI MEGKÖZELÍTÉSEK ..	20
4.1. <i>Integrált vidékfejlesztési politika (LEADER, CLLD)</i>	22
4.2. <i>Közösségfejlesztés, mint vidékfejlesztési eszköz - részvétel és együttműködés</i>	24
5. ANYAG ÉS MÓDSZER	27
6. KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL MÓDSZERTANA A KTT PROGRAMBAN: A KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS	31
6.1. <i>Start: a tervezés előkészítése</i>	31
6.2. <i>Kutatás: Helyzetfeltárás, elemzés</i>	35
6.3. <i>A tervezés</i>	39
6.4. <i>Megvalósítás</i>	46
6.5. <i>Értékelés, hatásmérés</i>	50
7. A KÖZÖSSÉG- TÉR -TELEPÜLÉS PROGRAM ÉS A HELYI KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS HATÁSA A VIDÉKFEJLESZTÉSRE	52
7.1. <i>A kezdeményezés eredete</i>	53
7.2. <i>Közösségi részvétel szintje</i>	54
7.3. <i>Szektorköziség és együttműködés</i>	58
7.3.1. <i>Közösségfejlesztés, mint eszköz</i>	59
8. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS EREDMÉNYEK	62
9. IRODALOMJEGYZÉK	64
10. FELHASZNÁLT WEBOLDALAK	68
11. ÁBRAJEGYZÉK	69
12. MELLÉKLETEK	70

1. Bevezetés

„Beszélünk kell a térről” – vallja Kovács Vanda, aki másodmagával közösen indította útjára a Közösség-Tér-Település programot 2019-ben. „Közösségekkel, emberekkel dolgozó szakemberként pedig dolgunk lehet, hogy beszélgetni hívjunk embereket közös tereinkről. Mert alakítanunk, formálnunk, tanulnunk kell a közös nyelvet és tereinket is” (http1). Vallom, hogy a közösségekben olyan erő lakozik, melyek társadalmunkban még kihasználatlanul hevernek. A vidékfejlesztési rendszerekben lehetőségünk van, sőt már-már kötelességünk az, hogy integrált szemléletmódot követve minden szempontot figyelembe véve támogassuk és segítsük elő a fejlődést. És mi lehet nagyobb hatással az emberek életére, mint amikor ők maguk tesznek valamit azért, hogy fejlődjenek.

A közösségek mindig is az egyik legfontosabb szerepet töltötték be egy-egyén életében. Minden ember tartozik közösségekhez, legyenek azok kisebbek vagy nagyobbak, identitásuk aktív formálói, vagy csak másodrendű alakítói. Életünket minden szempontból meghatározzák ezek a szociális, etnikai vagy akár gazdasági csoportosulások. A közösségek meghatározó jelentőségűek a társadalomban, de más különböző területeken is, például a gazdaságban, a kultúrában és a szociális kapcsolatokban. A vidékfejlesztési stratégiák kialakítása során éppen ezért egyre nagyobb szerepet kapnak a helyi közösségek is, mint a vidéki társadalom alakítói, gazdasági fejlesztő csoportok, vagy akár a kulturális élet és a hagyományok őrzői, fejlesztői.

A vidékfejlesztési programok egyik legerősebb szereplői lehetnek a helyi közösségek, hiszen ők azok, akik a legjobban ismerik saját igényeiket és erőforrásaikat. A közösség alapú kezdeményezések lehetővé teszik, hogy ezek a szükségletek és lehetőségek a helyi közösség részvételével és támogatásával kerüljenek az előtérbe, és így járulhassanak hozzá helyi munkahelyek létrehozásához, a vidéki gazdaságok fejlesztéséhez, vagy akár a helyi infrastruktúra fejlődéséhez.

Diplomadolgozatommal arra keresem a választ, hogy egy településen a közösség aktivitása, elkötelezettsége hogyan hat a település fejlődésére, és tágabb értelemben véve milyen szerepet tölt be a vidékfejlesztésben. Célom azt felmérni, hogy közösségi kezdeményezésekkel, a közösség tagjainak összefogásával közös tevékenységükkel a vidéki térségek fejlesztésében milyen szerepet tudnak betölteni. Témaválasztásomat indokolja, hogy mintegy 15 éve foglalkozom közösségfejlesztéssel, helyi közösségi programok szervezésével, és ifjúságsegítéssel. Tapasztalataim arról tanúskodnak, hogy míg a civil szervezetek közösségfejlesztő tevékenysége egyre nagyobb szerepet kap a helyi fejlesztések során is, társadalmi elismerésük mégis elmarad.

A Közösség-Tér-Település program egy egyéves közösségi tervezési folyamaton vizsgál végig településeket, ahol végül egy szabadtéri közösségi tér épülhet meg - az alapötlet az, hogy a helyi lakosok, vállalkozások, civil szervezetek és más érintett felek tudását, tapasztalatait és érdekeit megismerik és bevonják a teljes folyamatba, és így egy olyan közösségi teret építenek meg, mely valóban a közösség igényeit szolgálják ki. A program megálmodóival, életre hívóival több éves szakmai kapcsolatom áll fenn, emellett lehetőségem nyílt magamnak is végig kísérni egy tervezési folyamatot Nádásdon.

2. A vidék és vidékfejlesztés fogalma, a vidékfejlesztés eszköztársere és szereplői

*„Egy néprétegnek nem épp az a jellemző sajátysága, hogy ellentétekből van összegyúrva?
Ezért nem ismerhető meg az első pillanatra, ezért kell minden oldalról megkerülni.”*

Illyés Gyula – A puszták népe

A vidéki térségek, a vidéki lét folyamatos átalakuláson mennek át, meghatározásuk éppen ezért is annyira nehéz. Az iparosodás hatására felerősödött urbanizáció mára visszafordulni látszik és a vidék és annak lakossága is átalakuláson megy át. A rendszerváltást követően az agrárium változása magával vonta az ország vidéki területeinek átalakulását is. A 21. században bekövetkezett változások ismét újabb és újabb fordulatokat idéztek elő; így a vidék fogalma és szerepe is megváltozott. A korábbi mezőgazdasági fókusz mára felváltja a kulturális-szociológia fogalma a vidéknek.

2.1. A vidék fogalma

A vidék és a vidékiség, avagy ruralitás még ma is divatos, sokszor használt szavaink, azonban jelentésük, értelmezésük nem hordoz közös definíciót. Kovách szerint a „rurális” szó nagy negatív jelentéssel bír a magyar társadalom körében, hiszen a vidéki életnek azon eseményeit, jelenségeit kötik hozzá, melyek nagy hírértékkel bírnak, és így adott esetben akár botrányosak is lehetnek: a roma kisebbséghez kapcsolódó események, a közmunkaprogram, az önkormányzatok vagy a vidéki iskolák, oktatás problémái. A vidéki ennek értelmében egyértelműen az elmaradottság, a szegénység, a fejletlen, az ami a forrásokat más fontos területektől szívja el és a modernizáció útjában el (Kovács, 2010). A sok negatív és sztereotip megfogalmazás ellenére végül sikerült eljutni egy olyan értelmezésig a vidéknek, ahol „*a vidék mint folyamatosan változó, dinamikus rendszer*” (Kovács és mtsai., 2015:15) jelenik meg. Ennek az értelmezésnek az egyik úttörője Spitzer volt, aki már az 1980-as években rámutatott arra, hogy a vidék önálló társadalmi-gazdasági struktúrával rendelkező téregység, melynek meghatározása tudományközi feladat is egyben (Spitzer, 1991). A 2020-as évekre a negatív szemlélete a vidéki térségeknek megfordulni látszik, és a vidéki területek a pandémia alatti és utáni időszakban az egészséges, pozitív töltetű lakóhely képét mutatják. A pandémia során több tényező is motiválta a vidékre költözés fellendülését: többek között a természet iránti vágy, a bezártságtól való félelem, illetve a távmunka elterjedése mind közrejátszottak abban, hogy

emberek tömegei választottak vidéki térségeket lakóhelyükül a nagyvárosi lét helyett (Nemes és mtsai., 2022).

Ebből látható, hogy az az értelmezés, ami már a rendszerváltásra a hazai kutatók körében is egyértelművé vált, miszerint a vidéki térségek egy bonyolult, sokoldalú, összetett és multifunkcionális erőforrásokkal rendelkező rendszerek, melyek szétválasztása, vagy külön-külön való vizsgálata nem lehetséges, máig is érvényes. Ennek tudatában az ezen integrált erőforrásrendszeren alapuló mezőgazdasági és nem mezőgazdasági, valamint a nem gazdasági tevékenységek, mint a kulturális és egyéb közösségi események, életmód stb. között szoros összefonódás figyelhető meg, mely lényegében megkülönbözteti a vidéki térségeket a városi térségektől (Szakál, 1999). A kilencvenes évektől kezdve mindemellett fokozatosan előtérbe kerültek a fejlesztéspolitikai szempontú elképzelések is. A térségi alapú politikák miatt egyre fontosabbá vált a vidéki térségek egy egységes keretbe foglalt és egyértelmű meghatározása.

A magyar statisztika nem használja a „vidék”, „vidéki” vagy „rurális” fogalmakat. Ez a hiány, azaz a „vidék” fogalom meghatározatlansága jelentős konfliktusokhoz vezetett, amikor az első terület- és vidékfejlesztési programokat kidolgozták. A magyar rendszerek alapjait végül nem szakértelem, és civil szereplők bevonásával döntötték el, hanem politikai/hatalmi szempontok figyelembe vételével (Kovách, 2022). A korai fejlesztéspolitikák így először az Európai Bizottság statisztikai központja, az Eurostat (2019) mintáját követték, és az alapján az urbanizáció, illetve a ruralizáció fokát a népességszám alapján állapították meg. Ennek értelmében az Eurostat eredetileg három csoportra osztotta a térségeket:

- Sűrűn lakott térség: népsűrűsége több, mint 500 fő/km²; az összlakosság minimum 50 000 fő
- Köztes területek: népsűrűsége több, mint 100 fő/km²; az összlakosság minimum 50 000 fő vagy egy sűrűn lakott térséghez csatlakozik
- Ritkán lakott térségek: minden olyan terület, amit az előző két csoportba nem lehet besorolni.

A jelenkori európai fejlesztéspolitikák már többnyire a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) iránymutatásait követik, melyeket 2018-tól kezdve hivatalosan az Eurostat is átvett (Eurostat 2019). Az OECD által már 1994-ben létrehozott beosztás szerint a vidéki térségeket azok lakosságának mérete és urbanizációs szintje alapján csoportosíthatjuk, az 1. ábrán bemutatott mutatók szerint. Az OECD ezek alapján azokat a településeket tartja vidékinek, melyeknek a népsűrűsége kisebb, mint 150 fő/km² és a térségeket így három kategóriába sorolhatja:

- Alapvetően vidéki jellegű kistérség: a vidéki településeken élők aránya nagyobb, mint 50%;
- Jellemzően vidéki jellegű kistérség: a vidéki településeken élők aránya 15% és 50% közötti;
- Alapvetően városi jellegű kistérség: a vidéki településeken élők aránya kisebb, mint 15% (OECD, 1994).

1. ábra: Az OECD mutatói a területjelleg meghatározásában
(Forrás: Saját szerkesztés az OECD (1994) alapján)

A másik meghatározó iránymutatást a vidéki térségek meghatározásával kapcsolatban az 1996-ban az Európa Tanács a Vidéki Térségek Európai Chartája (European Charter for Rural Areas) fogalmazta meg, mely a vidékies jelleget már nemcsak falvakkal jellemezte, hanem olyan területi térségekbe osztotta, melyben akár kisvárosok is megjelennek, és a földhasználatukat már nem csak a termelési funkciók jellemzik. A Charta alapján a vidéki térségekben erőteljesen megjelenik a gazdasági, kiemelten a termelési funkció (mezőgazdaság, erdészet, állattenyésztés, halászat), mely szorosan összekapcsolódik egy ökológiai funkcióval (természetvédelem, turizmus, rekreáció) és ezeket kiegészítve a vidéki létet egy speciális, kulturális és közösségi jellemzőkkel is felruhazza (Council of Europe, 1996).

A vidék definiálására az 1991-ben újtára indult LEADER (Liasion Entre Actions pour le Development de l'Economie Rurale) program is elsődlegesen a népsűrűséget veszi alapul a vidéki térségek meghatározásában, és ez alapján a 120 fő/km² alatti népsűrűséggel rendelkező területek számítanak vidékinek. A programhoz csatlakozók is ezt az meghatározást követték.

A vidéki térségek pontosabb meghatározásában a következő fontos fordulópontot az ezredforduló és az Európai Unióhoz (továbbiakban EU) való csatlakozás hozta meg. Ebben az időszakban is, mint azóta is, az egyik legáltalánosabban elfogadott lehatárolás az OECD által meghatározott, mely a fejlesztéspolitikáknak is az alap vidékdefinícióját adja. Azonban az ezredfordulóra már olyan kutatások is napvilágot láttak, melyek megerősítik azt az elképzelést, hogy a globalizáció felerősödésének és annak a vidéki gazdaságokra gyakorolt hatásai miatt, a vidéki területek újfajta funkciók megjelenését mutatják, és társadalmi átstrukturálódások is megjelennek a vidéki térségek tekintetében (Ritter, 2019). Végül a magyar fejlesztéspolitikai programok is ehhez a meghatározáshoz igazodtak a továbbiakban.

A vidéki térségek definiálásával kapcsolatban látható tehát, hogy még a mai vidékkutatók és statisztikai szakemberek, fejlesztéspolitikai stratégia alkotók számára is kihívásokba ütközik. A vidék értelmezésére sem az EU, sem az Európa Tanács, sem más szervezet nem írja elő tagországai számára, hogy a vidék fogalmát milyen konkrét jelentéssel töltsék meg. Ahhoz azonban, hogy a fejlesztések megfelelőek és célzottak tudjanak lenni, mégis szükséges lenne egy egységes besorolás, értelmezés. Mégis fontos hangsúlyozni, amit Mormont már 1987-ben korát megelőzően is kiemelt a vidéki térségek kutatása során, hogy *„míg korábban azért beszéltünk a vidéki világról, hogy egy különálló univerzumot definiáljunk (vagyis egy sajátos népesség, sajátos - a városiétól eltérő - szabályok szerint él, s ahol más tevékenységek, más emberek, más életstílusok találhatók); manapság egy másik reprezentáció irányába mozdultunk el, mely a vidékiként jellemzett dolgokat nem úgy tekinti, mint egy másik önálló társadalmi világot, hanem mint a társadalmi kapcsolatok különböző, sajátos módját”* (Mormont, 1987:17). Ennek értelmében elmondható, hogy a vidéki térségekre nem lehet már csak szimplán, mint a mezőgazdasági termelési szintérre hivatkozni, melyet a lakosságszám és az ott élők munkafeltételei, jóléte és funkciója határoz meg, hanem szükséges más jellemzők vizsgálata és tudatosítása is, mint a helyi közösség identitása, kulturális örökségvédelem és a térség tájvédelmi és fenntarthatósági jellemzői is.

2.2. A vidékfejlesztés fogalma

Amikor már a vidéki térségek lehatárolása is egy bonyolult feladatnak tűnik annak összetettsége és változatos funkciói miatt, azok fejlesztési folyamatai sem lehetnek

egyszerűbbek. Egyértelműen állítható tehát, hogy korunk egy nagy kihívása a vidékfejlesztés megfelelő keretbe foglalása, és olyan fejlesztési folyamatok kezdeményezése, mely a vidék termelői, gazdasági, ökológiai funkcióin túl annak társadalmi kihívásaira is megfelelő válaszokkal tud szolgálni. A vidékfejlesztési folyamatok összefoglalása mégis nagyon fontos, hiszen a fejlesztéspolitikák kiinduló pontját képezik.

Az 1980-as évektől használjuk ilyen-olyan jelentéstartalommal a vidékfejlesztés kifejezést, mely elsődlegesen főleg Európa más területein terjedt el, de az 1990-es években már Magyarországon is lett jelentése. A vidékfejlesztés kezdetekben különféle megközelítésekben értelmezték, főleg agrárpolitikai kereteken belül, majd később 1991-ben újtárára indult a Strukturális Alapok részét képező Közösségi Kezdeményezések keretein belül a LEADER program, melynek célja alulról-jövő (bottom-up) kezdeményezések támogatása a vidék gazdasági fejlesztése érdekében. A vidéki térségek különféle fejlesztési irányvonalai már ekkor kirajzolódtak, azonban külön-külön haladtak egymástól független fejlesztéspolitikai keretek között.

A vidékfejlesztési koncepciók egységesítésére végül először 1996-ben vállalkoztak a cork-i konferencia keretében, mely záródokumentuma „*Az élő vidék*” tíz pontban foglalta össze a vidékfejlesztés integrált, holisztikus megközelítését (Nemes, 2000a). A nyilatkozatot 2016-ban az EU megerősítette, és megfogalmazta, hogy egy innovatív, integrált és befogadó vidékfejlesztési és agrárpolitikát kell folytatni, mely a vidéki területek erőforrásaiban rejlő potenciál kiaknázásával, gazdasági, társadalmi és környezeti problémák széles körére kínálhat kedvező megoldást, miközben erősíti a vidéki közösségek identitását és a vidék növekedési potenciálját (EC, 2016).

Magyarországon, még az Európai Unió csatlakozást megelőzően és a Közös Agrárpolitika megvalósítási időszakának kezdete előtt a vidékfejlesztést egy olyan, a vidékkel foglalkozó elméletei, többdimenziós, integrált megközelítésmódot igénylő szakterületként írták le, amely nem csupán az agrár- és erdészeti ágazat fejlesztésével foglalkozik, hanem a vidéki iparral, a vidéken lévő szolgáltatásokkal éppúgy, mint a vidéken élő közösségek és a helyi társadalom életminőségének fejlesztésével is (Szakál, 1999). A vidékfejlesztés pontos megfogalmazása ezt követően is inkább azok szereplőinek, funkcióinak és különböző megközelítéseinek módja mentén történt. Magyar (2003) az alábbi megközelítések alapján értelmezi a vidékfejlesztést, azok módjainak egymástól nem elválaszthatósága mentén:

1. Az **agrár-ruralista megközelítés** hangsúlyozza a mezőgazdaság fontosságát és fejlesztésének támogatását, mint a vidékfejlesztés kulcsfontosságú elemét, amely elegendő ahhoz, hogy a vidéki területek fejlődése megvalósuljon.

2. A *szuburbán megközelítés* elsődleges célként tekint a környezet, a táj, a kultúra védelmére és megőrzésére, valamint a vidék sajátosságainak megtartására, miközben nincs konkrét beavatkozás a gazdasági folyamatokba.
3. A *felzárkóztató, komplex gazdaságfejlesztő szemlélet* a vidékfejlesztés fő céljának az elmaradottság leküzdését tekinti, amelyet a gazdaság fellendítésével lehet megoldani.
4. Az *endogén fejlesztési megközelítés* a helyi csoportok tevékenységében és a helyben rendelkezésre álló erőforrások kiaknázásában látja a felemelkedés lehetőségét (Magyar, 2003).

A Bizottság 1988-ban jelenítette meg a vidéki térségek fejlesztésének fontosságát a „*Vidéki Társadalom Jövője*” című kiadványában, majd ezt követően 1992-ben a KAP-reformban részletekben már utaltak vidéki jelentőségű elemekre főleg agrárpolitikai jelentéssel, illetve külön közösségi kezdeményezések formájában. A vidékfejlesztési megközelítések és intézkedések összevonására végül az EU 1999-ben tett ismét kísérletet, amikor a Bizottság elfogadta az AGENDA 2000-et (EC, 1997) és a Tanács a Vidékfejlesztési Rendeletet (1257/1999/EK) (EC, 1999), és ezzel együtt az EU vidékfejlesztési politikája végül a Közös Agrárpolitika (KAP) második pillérévé vált. A Vidékfejlesztési Rendelet értelmében a vidékfejlesztés elsődleges célja, hogy fenntartsa a vidéki közösségek társadalmi- gazdasági életképességét. További céljai a rendelet 2. cikkelye értelmében:

- az agrárágazat szerkezetátalakítása;
- új technológiák bevezetése és a termékminőség javítása;
- nem élelmiszerjellelű termékek termelésének előmozdítása, alternatív munkalehetőségek biztosítása;
- az életképes társadalom megőrzése;
- a foglalkoztatottság szinten tartása és új munkahelyek teremtése;
- a munka-és életkörülmények javítása;
- a környezetvédelmi követelményeket tiszteletben tartó, fenntartható mezőgazdaság megőrzése, támogatása;
- az egyenlőtlenség megszüntetése (EC, 1999).

A vidékfejlesztési politikák az agrárpolitika részét képezték az elmúlt mintegy 20 évben, kiegészülve a LEADER program nyújtotta kistérségi alapú, együttműködésekre épülő kezdeményezésekkel. 2021-ben végül az Európai Bizottság elfogadta a „*The Rural Pact*” vagyis a Vidékfejlesztési Paktum dokumentumot, mely egészen 2040-ig bezáróan az EU vidéki

térsegeire elképzelt jövőképét mutatja be, és egyben felvezet egy olyan cselekvési tervet, mely a lakosság helyben maradásához és életszínvonalának növekedéséhez vezet. A Vidékfejlesztési Paktum kiemeli, hogy a vidéki térségek fejlődéséhez elengedhetetlen, hogy megfelelő keretet biztosítsunk ahhoz, hogy a helyi közösségek, a civil társadalom, a vállalkozások, a tudományos intézmények, a kormányzati szervek és a polgárok közötti együttműködésekhez, melyek ösztönzőleg hatnak a vidéki lakosok igényeinek és vágyainak megvalósításához (http2).

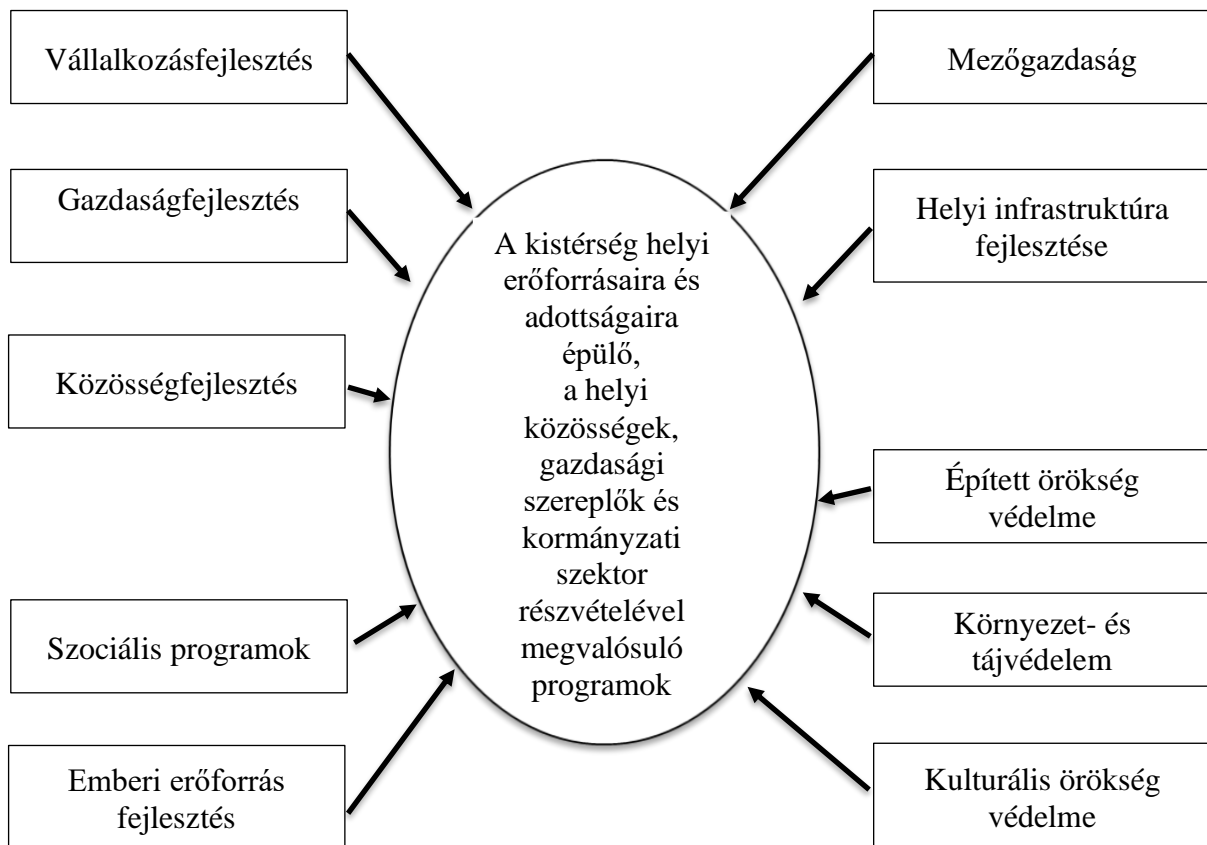
Egyértelműen látszódik, hogy a vidékfejlesztés pontos megfogalmazására és annak a fejlesztéspolitikai megközelítéseivel összhangba hozásával kapcsolatban több elmélet is született. Az egyik legösszetettebb és legpontosabb leírása ezeknek közvetlenül ezen európai fejlesztések mentén született meg. Moseley (2003) a vidékfejlesztést a következőképpen definiálja: *„A gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és környezeti változásoknak egy fenntartott és fenntartható folyamata, mely szándékosan megtervezett azért, hogy az egész közösség jólétét hosszú távon elősegítse”* (Moseley, 2003:4). Ennek értelmében elmondható, hogy a vidékfejlesztési folyamatokban a helyi közösség, a vidéki népesség életminőségének javítását kell hangsúlyozni (Szörényiné Kukorelli, 2023).

2.3. A vidékfejlesztés szereplői

Videkfejlesztésnek tekintjük tehát mindazokat a gazdasági, szociális, kulturális és ökológiai tényezőket a fejlesztését, amelyek az adott térség gazdasági és kulturális színvonalának emelésén, az ott élők életszínvonalának a javítását célozzák meg, miközben megőrzik és védik a természeti erőforrásokat, a környezetet, a tájat, valamint a helyi kulturális örökséget (Buday-Sántha, 2011). Annak érdekében, hogy a végső cél a vidéki térségek fejlesztésében megvalósulhasson, elengedhetetlen, hogy a vidékfejlesztési folyamatokba a kormányzati szereplőkön kívül más szektorok és helyi funkciók képviselőit, és kiemeleten a helyi társadalmat is megszólítsuk és bevonjuk: az önkormányzati programokon túl, a helyi gazdaság fejlesztésével a vállalkozásokat, illetve a helyi társadalom fejlesztésének valóban erős pilléreit, a civil szféra tagjait is meg kell szólítani.

Kulcsár (2017) is egyértelműen az integrált megközelítést szorgalmazza és kiemeli, hogy a vidékfejlesztés kistérségi megközelítést tesz szükségessé, ahol nemcsak a vidéknek egyes funkciói, hanem annak teljes egésze mentén tervezzük és végezzük a fejlesztést, melyben nemcsak a kormányzati szervek, de a helyi vállalkozások, civil szervezetek és a közösség is fontos szerephez jut (Kulcsár, 2017). A vidékfejlesztés ezen elmélet mentén kialakított területeit a 2. ábra mutatja be.

2. ábra: A vidékfejlesztés területei
(Forrás: Saját szerkesztés Kulcsár, 2017 alapján)

Ennek értelmében elmondható, hogy a vidékfejlesztésnek nemcsak a tevékenységi köre, de az azt végző szereplők köre is tág. Nemes (2000) az alábbiak szerint csoportosítja a vidékfejlesztés szereplőit:

- Központi kormányzat
- Egyéb országos hatáskörű intézmények
- Helyi és regionális hatóságok
- Civil szervezetek
- Gazdasági érdekképviseletek (Nemes, 2000b).

Ez a szemlélet egy felülről vezérelt vidékfejlesztési modellt követ. Azonban a vidékfejlesztési stratégia komplexitásánál fogva ennél sokrétűbb együttműködések kíván meg, így a szereplői köre is kitágult az alapjáraton megfogalmazott három szektor (kormányzati, vállalkozói, civil) szereplőin túl. Kimondható, hogy mára a vidéki térségek fejlesztése egyre inkább a helyi fejlesztéssel kapcsolódik össze. Attól függően, hogy a fejlesztés kezdeményezését mely szektor, vagy a társadalom mely rétege ragadja magához, más-más megközelítést és más-más jelentőséget kap a fejlesztés maga (Szörényiné Kukorelli, 2023). A

fejlesztési folyamatoknak így a szereplői köre is kiszélesedik, és míg eleinte főleg az exogén megközelítésben rajzolódtak ki, mára sokkal inkább az endogén, belső erőforrások kapnak kiemelkedő szerepet. Ezek alapján a helyi fejlesztések legfőbb szereplői a következők:

- Helyi kormányzati szektor
- Üzleti/vállalkozói szféra
- Tudástranszfer intézmények
- Fejlesztési ügynökségek
- Civil szektor
- Lakosság/helyi közösség (Bajmóczy, 2011).

Az önkormányzatnak kulcsfontosságú szerepük van a vidékfejlesztésben, ez nem megkérdőjelezhető. A helyi társadalommal való aktív párbeszéd és együttműködés kialakítása sikeres kezdeményezések alapja lehet. A sikeres helyi fejlesztésben az önkormányzat szoros kapcsolatot tart a helyi lakosokkal, a civil szervezetekkel, és figyelembe veszi a közösség véleményét és szükségleteit a döntéshozatali folyamatában.

A helyi közösség és lakosság aktív szerepvállalása több szinten és minőségben jelenhet meg, de a településfejlesztési folyamat bizonyos szintjein a bevonásuk mindenképpen szükséges. Alulról jövő kezdeményezések esetében a helyi lakosok bevonása már a tervezési folyamat során megtörténik, ahol lehetőségük van véleményeket, ötleteket és javaslatokat megosztani a fejlesztésekkel kapcsolatban. Ez a részvételi lehetőség segít a célok felállításánál, a helyi igények, szükségletek és prioritások megismerésében, valamint a közösségi támogatás és elkötelezettség kialakításában is.

A helyi civil szervezetek és kezdeményezések, informálisan működő csoportok széles körben tevékenykedhetnek a közösség érdekeinek képviselésében és a helyi projektek megvalósításában. Például lehetnek környezetvédelmi csoportok, fiatalokat támogató szervezetek, helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések vagy kulturális egyesületek, de akár helyi közfeladatot ellátó szervezetek is, mint polgárőrség vagy tűzoltóság. Ezek a szervezetek elősegítik a helyi közösség összetartozását, és tevékenységükkel hozzájárulnak a település pozitív változásaihoz, a társadalom fejlesztésén keresztül.

3. A vidékfejlesztés helyi erőforrás rendszere; a területi és a társadalmi tőke és a vidékfejlesztés kapcsolata

„A vidéki, aki a hazáról kezd beszélni, az előbb-utóbb a szülőföldre, a "szűkebb pátriára" lyukad ki: egy falura és legeslegvégül egy udvarra, onnan a konyhán át egy képtablakos szobára, amelyben anyja nyelvét megtanulta.”

Illyés Gyula – A puszták népe

A mai vidékfejlesztési elméletek olyan integrált megközelítést alkalmaznak, amely nem csak az agrár- és erdészeti ágazat fejlesztését tartják szem előtt, hanem a vidéki ipar, a helyi szolgáltatások, valamint a vidéki közösségek és társadalmi kihívások problémáit is figyelembe veszik (Goda és mtsai., 2022). Éppen ezért elengedhetetlen az, hogy azokat az erőforrásokat megismerjük, melyek a vidékfejlesztési tevékenységünk alapját képezik majd. Ezek az erőforrások sokkal összetettebbek, mint elsőre hinnénk, látva már a vidékfejlesztés komplexitását is.

3.1. Az erőforrások rendszere

Minden vidékfejlesztési kezdeményezés esetében egyértelműen kijelenthető, hogy az adott érintett tér vagy térség egy irányított változáson megy keresztül annak érdekében, hogy javítsa lakosainak életminőségét és a hely egészségét. Már a vidékfejlesztés korai időszakában is megfigyelhető volt, hogy az érintett térségek más-más jellemzőkkel, fejlettségi szinttel rendelkeznek, így egyre inkább előtérbe került az a szemlélet is, mely szerint ezek a fejlettségbeli különbségek úgy számolhatók fel, ha az egyes térségek feltárják és hasznosítják a helyi erőforrásaikat (Csite, 1999). Ez a fejlesztési mód ellentétben állt az akkoriban megszokott külső erőforrásokra, és felülről jövő beavatkozásokra építő, exogén fejlesztési stratégiával.

A rendszerváltást követő vidékfejlesztési stratégiák során egyre inkább előtérbe került a helyi erőforrásokra való támaszkodás, vagyis egy endogén, belülről-építő megközelítésmód. Kijelenthető, hogy a vidéki térségek egyik első és legfontosabb, legváltozatosabban leírható jellegzetessége maga a tér (területi tőke). A tér, mint erőforrás ugyanakkor lényegesen többet jelent, mint csupán az ott fellelhető erőforrások összességét. A sikeresség kulcsa az adott térben minden fellelhető erőforrás felkutatásában és alkalmazásában rejlik. Fontos áttekinteni a helyi erőforrások típusait, mennyiségi és minőségi szempontból is, de célszerű feltárni a helyi kapacitások, fejlesztési képességek körét is (Póla, 2019). A tér, mint erőforrás azonban nem

lehet elegendő, hiszen egy fejlesztési folyamatban nem a területet kell fejleszteni, hanem az ott élő embereknek, a helyi társadalom tagjainak, a közösségeknek (társadalmi tőke) kell esélyt adni a gazdasági és társadalmi fejlődésre (Kis, 2006).

Az újszerű vidékfejlesztési megközelítésekben egyre nagyobb szerepet kap a kistérségi megközelítés és az emberközpontúság, ahogy az alulról jövő kezdeményezések fontossága és a szubszidiaritás is (Farkas, 2002), azonban már felismerték, hogy a csak helyi erőforrásokra való építkezés nem járhat sikerrel, szükséges külső források bevonása is. Így az újszerű megközelítésben már az endogén és exogén fejlődés jellemzői is megtalálhatók, és ezek együttes mozgása következtében az alábbi csoportok írhatók le az erőforrás-alapú fejlesztési megközelítés részeként (Bodnár, 2013, Braithwait, 2009 alapján):

1. Gazdasági tőke
2. Épített tőke
3. Természeti tőke
4. Társadalmi tőke
5. Humán tőke
6. Kulturális tőke
7. Politikai tőke

Már G. Fekete (1998) is kiemelte, hogy vidékfejlesztés esetében mindenképpen figyelembe kell venni a felülről vezérelt (top-down) és az alulról jövő (bottom-up) kezdeményezéseket, és nem lehet kizárólag az egyik vagy másik felfogásra támaszkodni (G. Fekete, 1998). Ezt az elméletet a 3. ábra foglalja össze.

3. ábra: A felülről és az alulról vezérelt fejlesztés főbb elemeinek összehasonlítása
(Forrás: G. Fekete, 1998, 81-82.o)

	felülről vezérelt (top down) fejlesztés	alulról építkező (bottom up) fejlesztés
<i>fejlődésfogalom</i>	monolitikus fejlődésfelfogás, mely mögött egységes értékrendszer és emberi boldogság-fogalom áll	közösségenként különböző és változatos értékrendszerek
<i>uralkodó elmélet</i>	neoklasszikus fejlődésméletek, növekedési pólus elmélet	alternatív fejlődésméletek
<i>fejlesztési cél</i>	gazdasági növekedés	alapszükséglet kielégítése, életminőség javítása
<i>fejlesztési célcsoport, kedvezményezettek</i>	nagyvállalatok	kis- és középvállalkozások valamint a helyi közösségek
<i>fejlesztés alanyai</i>	a központi akaratot megvalósító hivatalok	a helyi emberek bevonásával működő közösségek
<i>a fejlesztés erőforrásainak ellenőrzése</i>	helyi erőforrások ellenőrzése kívülről	helyi erőforrások ellenőrzése helyben
<i>térbeni hálózatok</i>	vertikális, hierarchikus térszerveződés	horizontális térszerveződés

Ezt az irányvonalat megerősítve a mai napig elterjedt és sikerrel alkalmazható a neo-endogén vidékfejlesztési elmélet (Kulcsár, 2020, Shucksmith 2010, Bosworth, Atterton 2012 alapján), mely kiemeli a helyi közösségek és adottságok meghatározó szerepét, de mindemellett hangsúlyozza, hogy a szereplők és az intézmények körét ki kell bővíteni elsősorban kívülről érkező társadalmi és gazdasági szereplőkkel, partner önkormányzatokkal, és egyben elismeri, hogy a fejlesztési folyamat során a nagy forrásközpontok szükségesek. A legjelentősebb szerepet mégis a helyi társadalomnak, a helyi közösségnek adja. Ezek alapján elsődlegesen a területi és a társadalmi tőkére kell koncentrálnunk, amennyiben sikeres fejlesztési projektek végrehajtását tervezzük.

3.2. A tér szerepe és felértékelődése: a területi tőke

A rurális tér sokat változott az elmúlt években. Meghatározó funkciói továbbra is mezőgazdasági, ökológiai és társadalmi oldalokról is jelentősek. A vidékfejlesztési programok is változáson mentek át és a hangsúly egyre inkább a kistérségi szintre mozdult el, a települési szintű fejlesztésekről (Timár, 2020). Mára már a vidékfejlesztés fókuszja is helyi irányt mutat és az úgynevezett „*place-based*” hozzáállás került előtérbe. A helyi tér ilyen szintű felértékelődése és jelentősége miatt mindenképpen erőforrásként tudunk rá tekinteni.

A területi tőke egy olyan fogalom, amely a társadalom és a gazdaság helyi kontextusában jelenik meg. A területi tőke az adott területen meglévő erőforrások, kapcsolatok, hagyományok, kulturális és intézményi tőke összessége, amelyek hozzájárulnak a terület fejlődéséhez és fenntarthatóságához. Amennyiben a területi tőke oldaláról közelítjük meg a fejlődést, egy komplex és összetett folyamatot látunk, ahol a jólétre fókuszáló folyamat, vagyis a helyi népesség életminőségének a javítása a fő cél, és nem feltétlen egy gazdasági folyamatról beszélünk (Póla, 2019). A területi tőke jelentőségének megértése kiemelten fontos a neo-endogén fejlesztési stratégia követésekor. A kistérségek megismerésekor ki kell térni a természeti (ökológiai), a gazdasági (ökonómiai), az emberi (humán) és a kulturális, a kulturanropológiai (hagyományok, életmód) sajátosságok vizsgálatára is (Kulcsár, 2017). Ezen erőforrások figyelembe vételével és a területi tőke fejlesztési koncepcióinak követésével megindul a területi növekedés, és a helyhez kötött tőkeállomány növekedésnek indul (Jóna, 2015).

A területi tőke fogalmát először az OECD maga részletezi (2001), mely szerint az a következő tényezőkből áll össze:

1. földrajzi fekvés és méret;
2. éghajlati és természeti viszonyok;

3. termelési tényezőkkel való ellátottság;
4. agglomerációs gazdaság, ipari parkok, vállalkozói hálózatok;
5. hagyományok, felfogások, szokások, szolidaritás, kölcsönös segítségnyújtás, ötletek egyeztetése (társadalmi tőke);
6. intézményi szabályok, gyakorlatok, vállalkozók, kutatók és szakpolitikusok (OECD, 2001).

A területi tőke leírásának egyik leginkább meghatározó személye Roberto Camagni volt, aki végül a területi tőke jellemzőit egy mátrixban foglalta össze, ahol a fő szempontrendszer az anyagi megjelenés, valamint a versengés szintje adják, ahogyan a 4. ábra is részletezi (Kniesz, 2021, Camagni, 2008 alapján).

4. ábra: A területi tőke csoportosítása
(Forrás: Kniesz, 2021 Camagni, 2008 alapján)

Versengés szintje	Anyagi megjelenés		
	Materiális tőke	Vegyes tőke	Immateriális javak
Magánjavak	Magán állótőke	Kapcsolati magánszolgáltatások	Humán tőke
Klubjavak-kevert javak	Köztes-kollektív javak	Kooperációs hálózatok	Kapcsolati tőke
Közjavak	Közjavak és források	A fejlesztéshez kapcsolódó alkalmazkodóképesség, nyitottság	Társadalmi tőke

A területi tőke pontos meghatározására és annak megfelelő fejlesztéspolitikai alkalmazására a továbbiakban is sok kísérlet született. A fogalom összetettsége miatt egységes megfogalmazása nehéz, azonban a vidékfejlesztés és kiemelten a helyi fejlesztések során szükségzerű. Dombi és munkatársai (2017) az alábbiak szerint definiálták a fogalmat, mely az egyik legjobb megfogalmazás a területi tőkének: „*földrajzi térség esetében a gazdasági értéktermeléshez kapcsolódó (a gazdasági értéktermelésben résztvevő, avagy arra ható), anyagi (materiális) és nem anyagi (immateriális), köz-, vegyes vagy magántulajdoni formában lévő, a térbeli együttességből eredően egymással különböző kombinációkat, s így egyedi struktúrákat alkotni képes endogén jellegű tényezők összessége*” (Dombi és mtsai., 2017:36). A helyi erőforrásokat hasznosítani tudó fejlesztési folyamatokban elengedhetetlen a területi tőke megismerése és a tér értékelése.

3.3. A közösség szerepe és felértékelődése: a társadalmi tőke

A helyi szintű fejlesztések előtérbe kerülésével a vidéki térségek másik jelentős csoportjának erőforrásai is elismerésre kerültek, és jelentőségük azóta is erősödik. A helyi társadalom egymással való kapcsolódásai, együttműködési képességük és közösségi szerveződéseik a vidékfejlesztési programok sikerességének mérőivé váltak. A közösség egyre erősebb szerephez jutott a fejlesztések során, így szerepük felértékelődött, és a területi tőke mellett a másik hangsúly a társadalmi tőkére, mint erőforrásra helyeződött.

A társadalmi tőkét J. D. van der Ploeg és T. Marsden (2008) az *“Unfolding Webs”* című kötetükben az együttműködés képességeként értelmezik, vagyis annak motívumaként, hogy együtt, közösen létre tudunk hozni valamit, el tudunk végezni egy adott tevékenységet. A társadalmi tőke egy közösségi módszer arra, hogy meghatározott célokat tudjunk elérni, az egyének, csoportok, szervezetek és intézmények azon képessége által, hogy hálózatba kapcsolódjanak és együttműködjenek, és ezeket a kapcsolatokat közös célokra és közös előnyökre használják fel (van der Ploeg & Marsden, 2008). Ahhoz, hogy ez az erőforrás kiaknázható legyen, azonban szükséges az, hogy a hálózatosodás, vagyis a partnerségek létre tudjanak jönni és így a társadalmi tőke kiaknázható legyen a térségekben. Kis (2006) szerint „*a társadalmi tőke egyfajta fokmérője egy közösség, illetve a társadalom összetartozásának, s mint ilyen, a közösségben és a társadalomban létező kohézió kifejezője, mely megnyilvánul az emberek, a közösségek közötti kapcsolatokban, normákban, bizalomban, együttműködésben a közös érdekek és haszon elérése érdekében*” (Kis, 2006:2). A társadalmi tőke szintjét Farkas (2011) vizsgálta az endogén és az exogén fejlesztési folyamatok függvényében, melynek összefüggéseit az 5. ábra mutatja be.

5. ábra: A vidékfejlesztés jellege az erőforrások származása és a társadalmi tőke erőssége szerint

(Forrás: Póla (2019) Farkas (2011) alapján)

A domináns erőforrás	A társadalmi tőke szintje	
	Magas	Alacsony
ENDOGEN	a szereplők együttműködésén alapuló, alulról kezdeményezett fejlesztés	a helyi elit által véghezvitt fejlesztés
EXOGEN	konfliktusok mentén végbemenő, kierőszakolt, nem szerves fejlesztés	központosított, felülről lefelé irányuló fejlesztés

Ez alapján egyértelműen megállapítható, hogy ahhoz, hogy egy alulról jövő kezdeményezés sikeresen tudjon megvalósulni elengedhetetlen a helyi erőforrások ismerete és jól felhasználhatósága (Farkas, 2011).

Mindehhez szükség van olyan helyi fejlesztő folyamatokra, melyekhez társszakmákat kell segítségül hívnunk. A közösségfejlesztés így a vidékfejlesztés egy olyan eszköze lehet, mely mindenképpen szükséges ahhoz, hogy megfelelő erőforrás rendszerrel tudjunk dolgozni, és a helyi közösséget képessé tudjuk tenni olyan együttműködések kialakítására és hálózatok létrehozására, melyek később előmozdítják a helyi gazdaság fejlődését, és ezzel együtt az életminőség növekedését teszik lehetővé, mely a vidéki térséget vonzóbbá teszi az ott élők számára.

4. Az integrált vidékfejlesztés: közösségi megközelítések

„A pusztai lakosságnak se fogvacogása, se gyomorkorgása nem hallható, se közvetve, se közvetlenül; képviselőjük, pártjuk, lapjuk, még ismerősük sincsen, aki nevükben szót emelhetne, holott nyilvánvaló, hogy az ország sorsa az ő vállukon nyugszik, akik a földet tartják tízezer holdas darabokban.”

Ilyés Gyula – A puszták népe

A vidékfejlesztési kezdeményezések erőforrás rendszerének feltérképezése közben egyértelműen kirajzolódik, hogy szükséges egy olyan összehangolás, ahol a belső erőforrásokra építkezve, de külső erőforrások igénybe vételével együtt tudunk hatni a helyi fejlődésre. Moseley (2003) úgy fogalmazott, hogy *„a helyi fejlesztés több, mint az olyan beavatkozások sorozata, melyek a központi politika által szervezettek [...], egy olyan alapvető reakció, mely megkísérli elérni az új célokat a fejlesztés folyamatában olyan fogalmakra összpontosítva, mint a multidimenzionalitás, az integráció, a koordináció, a szubszidiaritás és a fenntarthatóság”* (Moseley 2003:7). Nemes (2004) is rávilágított arra, hogy az endogén és exogén erőforrásokat nem egymás ellentéteiként kell kezelni, hanem azok összehangolásával a kettő szintézisének megtalálásával egy hibrid fejlesztési lehetőség nyílik meg előttünk (Nemes, 2004). Ugyan a neo-endogén szemlélet már megközelíti ezt az elméletet, mégis Nemes a két rendszer szintéziséként értelmezhető integrált vidékfejlesztés kifejezést szorgalmazza (Nemes, 2005).

Az EU vidékfejlesztési politikájának ez a szemlélet már a kezdetektől fogva a központi eleme kellett volna legyen, hiszen a Cork-i Deklaráció (1996) 5. pontja már hangsúlyozza a szubszidiaritás fontosságát és kimondja, hogy *„ahhoz, hogy az Unió vidéki területeinek sokszínűsége kialakulhasson, a vidékfejlesztési politikának kiegészítés alapelvét kell követnie. A döntéshozatal legyen olyan decentralizált, amennyire lehetséges, valamint érvényesüljön partnerségi és együttműködési alapelv (a helyi, regionális, a nemzeti és az európai szint között). A hangsúlyt a részvételre és az alulról jövő kezdeményezésekre kell helyezni, ami hasznosítja a vidéki közösségek kreativitását és összetartását. A vidékfejlesztés egy következetes európai keretben legyen helyi szintű és közösségi irányítású”* (EC, 1996).

Az integrált vidékfejlesztés alapját kell, hogy képezze, hogy abban minden szektor szereplői aktív szerepet vállalnak. Az integrált szemléletet adja a multiszektoralitás, hogy az alábbi három szektor szereplői mind szerepet vállalnak a helyi fejlesztési folyamatban, ahogy azt a 6. ábra is bemutatja. A három szektor:

- kormányzati szektor: állam és a közintézmények;
- gazdasági szektor: termelők és szolgáltatók;

- civil szektor: közösségek, civil szervezetek, helyi társadalom (Ritter, 2019).

6. ábra: A gazdaságfejlesztés főbb csoportjai

(Forrás: Ritter (2019) Porter (1990) és Lengyel (2003) alapján)

Állam és közintézmények	Vállalati és magánszektor	Közösségek, csoportok
<p>Kormányzati intézmények</p> <ul style="list-style-type: none"> - regionális - megyei - helyi <p>Helyi önkormányzatok</p> <ul style="list-style-type: none"> - képviselőtestületek és hivatalaik - térségi szövetségek <p>Közszolgáltatásokat végzők</p> <ul style="list-style-type: none"> - iskolák, egyetemek - szociális és egészségügyi intézmények - kutatóintézetek 	<p>Pénzüstézetek</p> <ul style="list-style-type: none"> - bankok és pénzügyi csoportok - takarékszövetkezetek <p>Termelő szektorok</p> <ul style="list-style-type: none"> - kiskereskedelmi és iparkamarák - nagyvállalatok - részvénytársaságok - KKV-k és mikrovállalkozások - szövetkezetek <p>Szolgáltatóvállalatok</p> <ul style="list-style-type: none"> - média - magán szolgáltatók 	<p>Területi szervezetek</p> <ul style="list-style-type: none"> - társulások - egyesületek <p>Kulturális szervezetek</p> <ul style="list-style-type: none"> - társaságok - szociális és vallási szervezetek <p>Civil szervezetek, NGO-k</p> <p>Érdekcsoportok, szakmai szövetségek</p>
	<p>Szakszervezetek</p> <p>Fejlesztő csoportok</p>	

Az integrált vidékfejlesztési folyamatok során a fejlesztés teljes folyamata ezen szektorok közötti széles partnerségen és együttműködésen alapul, ahol a társadalom, a gazdaság és a környezet fejlesztési folyamatai azonos súllyal vannak jelen. Az EU fejlesztéspolitikájában ezt sokszor közösség által vezérelt integrált vidékfejlesztésnek (Community based Integrated Rural Development - CIRRD) nevezzük. A közösség által vezérelt vidékfejlesztés legfőbb ismérvei a következők:

1. lokalitás;
2. szubszidiaritás és részvétel;
3. diverzitás hangsúlyozása;
4. a top-down és bottom-up politikák összehangolása: neo-endogén megközelítés;
5. közösségek bevonása;
6. helyi identifikáció: a helyi szereplők aktivitásának előmozdítása;
7. helyi erőforrások ismerete és elemzése;
8. hozzáadott érték teremtése;
9. vállalkozások számának és kapacitásának növelése;

10. rurális térségek újfajta hasznosításának előmozdítása;

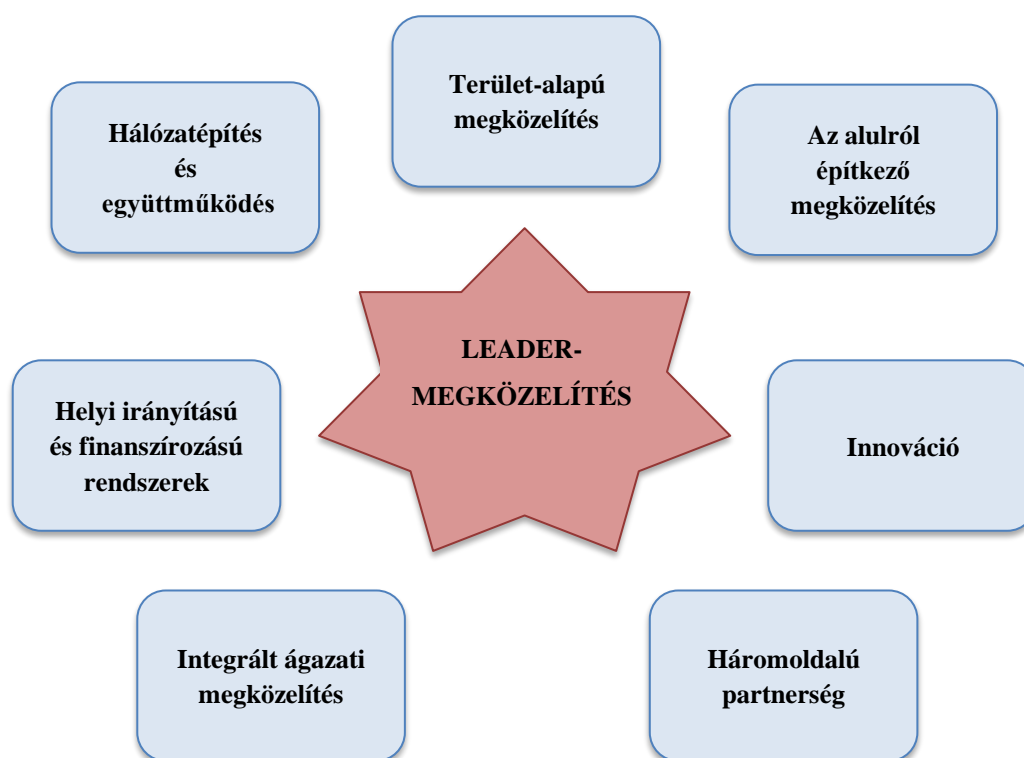
11. globalizáció: globalizációval szembeni védelem és a helyi gazdaság, a helyi egyediség erősítése (Szörényiné Kukorelli, 2005).

4.1. Integrált vidékfejlesztési politika (LEADER, CLLD)

Az integrált vidékfejlesztési politika részeként kiemelt szerepet kapnak a közösség aktív szerepvállalására építő kezdeményezések. A részvételen alapuló, alulról építkező koncepciót, mely a helyi közösségek bevonására törekszik LEADER-megközelítésnek nevezzük. A koncepció alapértékeit a 7. ábra foglalja össze.

7. ábra: A LEADER-megközelítés alappillérei

(Forrás: Saját szerkesztés az Európai Számvevőszék (2010) alapján)

Ezekre a tevékenységekre jellemző, hogy integrált megközelítést képviselve, a köz- és magánszférát, valamint a civil társadalmat képviselő partnerekből álló úgynevezett helyi akciócsoportok irányítják. Ennek az az előnye, hogy a projektek a helyi lakosok tudásán és helyismeretén alapulnak, ebből következően az ő igényeiknek és a táj adottságainak megfelelő ötletek valósulhatnak meg. A másik fontos kulcsszó az összefogás. A LEADER a kistérségben élő emberek kreativitására, leleményességére, ötletességére alapoz, és ösztönzi a helyi civil szervezetek, intézmények, valamint vállalkozások összefogását és együttes munkájukat a térség fejlesztése érdekében (Európai Számvevőszék, 2010).

Az EU-ban már 1991-ben elindult a LEADER program, mely egyike volt azoknak a kezdeményezéseknek, melyek kiemelten építettek a helyi erőforrásokra és a gazdasági fejlődés mellett a társadalmi tőke, a helyi közösség megerősítése is elsődleges célként fogalmazódott meg benne, arra válaszul, hogy a korábbi kizárólag top-down vidékfejlesztési programok többnyire nem mutatták az elvárt eredményeket.

Magyarországon csak 2004-ben indult újtára a program, azonban annak eredményességét már korán érezni lehetett. Szörényiné K. már 2005-ben megfogalmazta, hogy *„a LEADER típusú helyi fejlesztési modell az EU sikeres vidékfejlesztési modellje. A közvetlen gazdasági fejlesztésen és a foglalkoztatás növelésén túl az innovatív tevékenységet ötvözi a rurális értékek megőrzésével, széles kapcsolatépítésen keresztül, mely gerjesztője az újabb és újabb rurális innovációnak. [... minden olyan helyi közösség kezdeményező lehet, mely a helyi érdekekre és akaratra épít, messzemenően figyelembe véve a helyi természeti, kulturális adottságokat. A LEADER, vagy azzal megegyező típusú, de hazai fejlesztési forma minden olyan térségben eredményes lehet, ahol a minőséget és az egyediséget helyezik az első helyre”* (Szörényiné Kukorelli, 2005:24)

A LEADER először a Közösségi Kezdeményezések keretében került bevezetésre, azaz az EU strukturális politikájának különleges pénzügyi eszközeként, amelynek célja az volt, hogy az EU egészét érintő konkrét problémákra új megoldásokat találjanak. A kísérleti fázisban, 1991 és 1993 között, a LEADER elsődlegesen a hátrányos helyzetű térségek fejlesztését célozta, majd az 1994-1999 között LEADER II. programperiódus alatt a fókusz már az innovációra került. A helyi akciócsoportok sikeres eredményei további lépéseket követeltek, így a 2000-2006 közötti LEADER+ program már minden vidéki térségre kiterjedő, átfogó stratégiai fókuszú lehetőséggé tették, majd végül a 2007-2013-as tervezési időszakban a KAP 2. pillérének, a 4. tengelyévé vált, és így a vidékfejlesztési programok egyik fő fókuszába kerültek a helyi fejlesztési lehetőségek (Európai Számvevőszék, 2022).

A 2014-2020-as programperiódusra a LEADER programot - elsődlegesen annak sikeressége révén és annak felismerése által, hogy a társadalmi és területi tőke kiemelt jelentőséggel kell, hogy bírjon a fejlesztési folyamatokban - kiterjesztették a tágabb környezetre és a nem rurális térségekre is. A Közösségvezérelt Helyi Fejlesztés (Community Led Local Development - CLLD) a LEADER-megközelítésnek a városi megvalósítási formája. A CLLD eszközt a 2014-2020-as programozási ciklusban a társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység elleni küzdelem, valamint a foglalkoztatás és a munkavállalói mobilitás ösztönzése terén alkalmazták (Miniszterelnökség, 2023). Az Európai Bizottság a CLLD területi

eszközének alkalmazását tovább ösztönözte azáltal, hogy három EU alapra is kiterjesztette (http3):

1. Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)
2. Európai Szociális Alap (ESZA)
3. Kohéziós Alap

Ennek az volt az elsődleges célja, hogy a CLLD-t integrálják különböző politikai területekre a vidékfejlesztésen túl, lehetővé téve ezzel egy átfogóbb megközelítést a helyi fejlesztés számára különböző régiókban és szektorokban. A CLLD bevonásával ezekbe az újabb alapokba az EU arra törekedett, hogy elősegítse az alulról felfelé történő döntéshozatali folyamatokat, erősítse a helyi partnerségeket, és ösztönözze az integrált fejlesztési stratégiák kidolgozását, amelyek figyelembe veszik a helyi közösségek specifikus igényeit és prioritásait (EC, 2014).

A LEADER-megközelítés és a CLLD meghatározzák korunk vidékfejlesztési stratégiáit. Azonban ezek sikeressége csak úgy lehetséges, hogy megvalósul a közösség teljes bevonása és aktív részvétele, és a programok megvalósításában is aktív szerepet vállalnak a helyi lakosok. A program számára máig azok a régi, rossz beidegződések, a hagyományos közösségek felbomlása, illetve az elidegenedés jelentheti a legnagyobb veszélyeket, éppúgy, mint ahogy arra Patkós (2014) a korábbi LEADER értékelésekor már felhívta a figyelmet (Patkós, 2014). Elmondható tehát, hogy ahhoz, hogy a közösség által vezért helyi fejlesztések sikeresen tudjanak megvalósulni elengedhetetlen a helyi közösség formálása és szervezése, a társadalmi tőke erősítése. Kovács és Péterfi (2005) is megerősítette ezt szemléletet és kiemelte, hogy „*a vidék jövője csak szervezett közösségben képzelhető el. Az embereknek meg kell tanulniuk egyeztetni, szervezkedni, tárgyalni, s ez akkor valóságos, ha szilárd álláspontok ütköznek. Ehhez időre, közösségi terekre és helyi közéletre van szükség*” (Kovács & Péterfi, 2005).

4.2. Közösségfejlesztés, mint vidékfejlesztési eszköz - részvétel és együttműködés

A rurális területek jelentős különbségei, a globalizáció erősödése és a lokalizáció felértékelődése mind hozzájárultak ahhoz, a vidék fejlesztését integrált megközelítésben vizsgáljuk, és a helyi fejlesztést helyezük előtérbe. Az előzőekből már látható volt, hogy a fenntartható vidékfejlesztés, amely a helyi közösségek erősítésén és érdekérvényesítő képességük növelésén alapul, csak úgy lehetséges, ha a stratégiák kidolgozásakor már olyan módszerek alkalmazását is tervezik, amelyek ezeket az elveket támogatják (Szörényiné Kukorelli, 2005). Ezt elősegíti, ha a vidékfejlesztést holisztikus szemléletben vizsgáljuk és a

fejlesztéseket összehangoljuk a társszakmákkal, a területfejlesztéssel és a közösségszervezéssel is. A vidékfejlesztési programok a kistérségi egységekben gondolkodnak és feltételezik a sikeres helyi társadalmak működését, melyet kiegészít a közösségfejlesztés, ami társadalmi oldalról közelíti meg a vidékfejlesztést, és aminek szintje a helyi társadalom, a jól működő közösség és célja a közösségek bevonása, részvétele, a demokrácia és a civil társadalom fejlődése (Kovács & Péterfi, 2005). Ebből is látható, hogy a vidékfejlesztési programok akkor válhatnak igazi sikertörténetté, és a helyi fejlesztés akkor lesz a leghatékonyabb, ha a programokban a közösségfejlesztés is megjelenik.

„A közösségfejlesztés célja a helyi közösséghez és a társadalomhoz tartozás elősegítése. A végső cél, hogy mindenki tartozzon valahová és valakikhez, közösségi és társadalmi beágyazottságban éljen, legyen esélye-lehetősége saját életfeltételeinek javítására és képes legyen a pozitív változásokra irányuló közös cselekvésben való részvételre” (Vercseg, 2020:32). Ebből az elméletből egyértelmű, hogy a vidékfejlesztés alapjául szolgáló cselekvő helyi közösségek csakis a közösségfejlesztési munka eredményeként jöhetnek létre, majd a fejlődési folyamat tovább tud gyűrűzni, hiszen a közösség képessé válik arra, hogy a saját problémáira megoldásokat tudjon találni, mely elősegíti a további fejlődést. Vercseg (2020) egyértelműen kimondja, hogy a közösségfejlesztési folyamat csak addig tart, amíg a közösség tagjai *„maguk nem válnak a változás meghatározó tényezőivé”* (Vercseg, 2020:124).

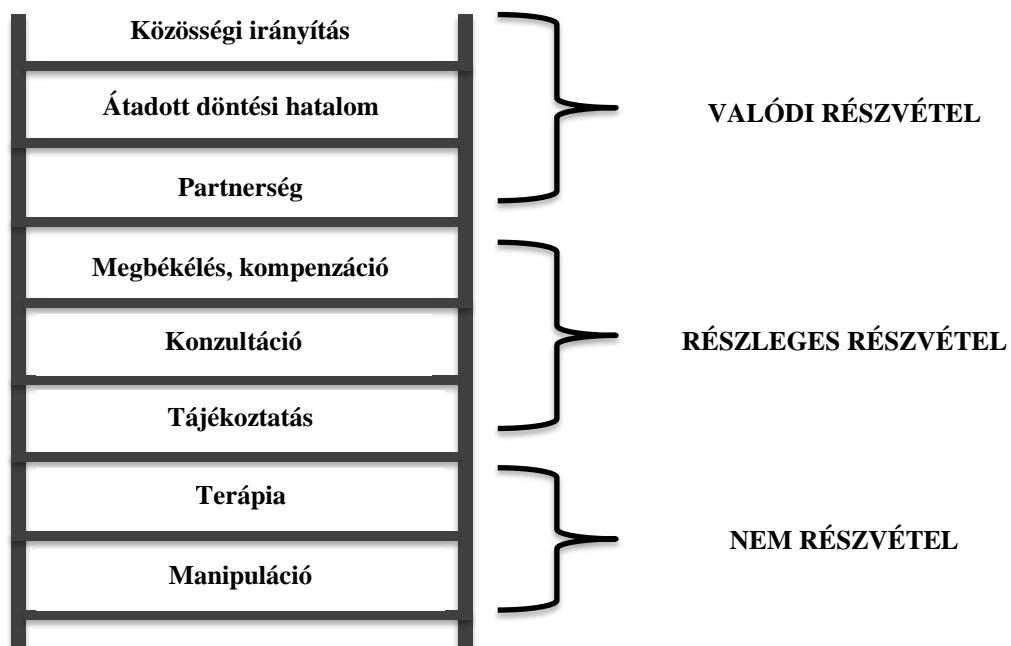
A közösségfejlesztéssel egybefont vidékfejlesztés legfőbb eszközei a részvétel és az együttműködés. A részvétel Eijsackers és munkatársai (2005) szerint az a folyamat, mely során az emberek aktívan részt vesznek a fejlesztési kezdeményezések végrehajtásában, miközben segítjük őket tapasztalat, tudás, készségek megszerzésében, hogy felelősséget tudjanak vállalni a változásban betöltött szerepükért. Vagyis *„a részvétel a változás eszköze”* (Eijsackers és mtsai., 2005:24). A részvételnek különböző szintjei vannak, melyeket úgy különböztetünk meg, hogy a lakók a döntéshozatalba milyen szinten kerülnek bevonásra. Az ehhez kapcsolódó elméletet Sherry Phyllis Arnstein (1969) dolgozta ki, aki a részvétel szintjeit egy létrán helyezte el, melyet a 8. ábra mutat be. A részvétel szintjét az alapján kell megválasztani, hogy a közösség tagjai milyen készenléti szinten állnak, különben a fejlesztési folyamat nem lehet sikeres.

Arnstein (1969) a részvételt az alábbiak szerint határozta meg: *„Az állampolgári részvétel egy kategorikus kifejezés az állampolgári hatalomra. Ez a hatalom olyan újraosztása, mely lehetővé teszi azoknak az állampolgároknak akik jelenleg kizárva vannak a politikai és*

*gazdasági folyamatokból, hogy akaratuktól függően bevonódjanak a jövőben*¹ (Arnstein, 1969:1). Ebből a definícióból látható, hogy a részvétel szintje azon múlik, hogy milyen hatalommal ruházzuk fel az állampolgárokat, vagyis a közösségünk tagjait egy-egy döntés meghozatalában. A vidékfejlesztés során fontos kiemelni, hogy a programok egyértelműen a valódi részvétel szintjeire koncentrálunk, ahol a közösség tagjai valós döntési jogkörrel vannak felruházva. Ehhez azonban a lakosságot képessé kell tenni a részvételre. Éppen emiatt fontos, hogy a fejlesztési folyamatok során a közösségünk „készenléti” szintjének megfelelő részvételi fokot válasszuk meg, az esetleges kudarcok elkerülése érdekében.

8. ábra: A részvételi létra

(Forrás: Saját szerkesztés Arnstein (1969) alapján)

¹ ..citizen participation is a categorical term for citizen power. It is the redistribution of power that enables the have-not citizens, presently excluded from the political and economic processes, to be deliberately included in the future. (Arnstein, 1969, 1 o.)

5. Anyag és módszer

A Község-Tér-Település (továbbiakban: KTT) program egy, egyéves települési szintű közösségi tervezési folyamatok sorozata, amelyek végén a helyi közösséggel közösen egy hét alatt megépül egy, az igényeikre szabott szabadtéri közösségi tér. A KTT keretében immáron mintegy 7 településen valósult meg a program (vagy éppen zajlik), mely egyszerre egy, egyetemistáknak szóló, két féléves gyakorlati program és a település közösségének fejlesztési folyamata. A KTT a részt vevő egyetemistáknak a valós gyakorlat lehetőségét, míg a település lakosainak – egy új közösségi tér kialakítása mellett – a részvételi demokrácia élményét adja. A KTT egyszerre biztosítja a közösséghez tartozás élményét és lehetőséget a kreativitásra, az innovációra a faluban egy a közösség által folyamatosan használható közösségi hely létrehozásával (<http1>).

Diplomadolgozatomban arra keresem a választ, hogy a közösségi alapon épülő programok, kezdeményezések milyen előnyökkel, adott esetben hátrányokkal járnak és milyen szerepük van a vidékfejlesztésben. A közösségek számára megépülő terek későbbi használata, illetve maga a tervezési folyamat vizsgálata és annak hatáselemzése a célom. A KTT-ben szerepet játszó, a programban részt vevő, ahhoz kapcsolódó személyek körében végzett empirikus kutatással keresem a választ a feltett kérdésekre.

Az empirikus kutatás során 11 mélyinterjút készítettem olyan személyekkel, akik kapcsolódnak a KTT programhoz, részesei voltak a közösségi tervezési és fejlesztési folyamatoknak Nógrád, Diósjenő, Kisapáti és Nádasd településeken. Az interjú alanyok között voltak közösség-szervezők, a program vezetői, a helyi közösség tagjai, helyi közösségi vezetők és döntéshozók is. Az interjúk összesítő táblázatát a 9. ábra mutatja be.

Az interjúk során különös figyelemmel voltam a program kezdeményezésének mikéntjére, a célcsoportra, illetve a közösségi tervezés folyamatára, eredményeire és a későbbi hatásokra a helyi települések közösségi életében. A bevonás szintjének mértékének függvényében elemeztem a program helyi hatásait, hogy választ kapjak arra, hogy a közösségfejlesztés szükséges eleme lehet-e a vidékfejlesztésnek, és hogy a részvétel és együttműködés szintje a helyi közösségekben milyen további hatással tud lenni, illetve, hogy egy bevonáson alapuló, de külső segítséggel működő folyamat eredménye lesz-e a közösség, a társadalmi tőke megerősödése. Az interjúk vezető kérdései és a főbb fókuszát adó vázlatot az 1. számú melléklet mutatja be.

9. ábra: Az empirikus kutatás során végzett mélyinterjúk célcsoportja
(Forrás: Saját szerkesztés)

	A KTT-ben betöltött szerep	Életkor	Település	Beszélgetés fókusza
A	A KTT vezetője, a közösségi tervezések és fejlesztés szakmai vezetője	40-50	Nógrád, Diósjenő, Kisapáti, Nádasd	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel Hatásmérés
B	A KTT vezetője, szakmai támogató	40-50	Nógrád, Diósjenő, Kisapáti, Nádasd	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Hatásmérés
C	Helyi szervező, kezdeményező	40-50	Nógrád, Diósjenő	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel Helyi hatás
D	Közösségszervező gyakornok	20-30	Nógrád	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel Hatásmérés
E	Résztevő, helyi lakos, közösségi vezető	40-50	Nógrád	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Helyi hatás
F	Közösségszervező gyakornok	20-30	Diósjenő	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel Hatásmérés
G	Helyi szervező, kezdeményező	50-	Kisapáti	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel Helyi hatás
H	Résztevő, helyi lakos, közösségi vezető	40-50	Kisapáti	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Helyi hatás
I	Helyi kormányzati képviselő, kezdeményező	50-	Nádasd	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Helyi hatás
J	Helyi szervező, kezdeményező	40-50	Nádasd	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Helyi hatás
K	Közösségszervező gyakornok	30-40	Nádasd	Közösségi tervezés, Közösségi építés, Részvétel

A vizsgált négy településen 2021 és 2024 közötti időszak alatt valósult meg, vagy még jelenleg is megvalósulás alatt áll a KTT program. A vizsgált településekre jellemző, hogy a programot más szintről kezdeményezték, két település esetében egy helyi kötődéssel rendelkező elkötelezett személy és a KTT program képviselői voltak a kezdeményezők, két település esetében alulról jövő, helyi kezdeményezés volt a jellemző, ahol már a helyi

kormányzat és a helyi közösség vezető személyei voltak a kezdeményezők. A korábbi évek települései azért nem kerültek be a vizsgálatba, mert a KTT program első évfolyama során megvalósított tervezési folyamatot a kezdetekor nem a település közösségi tagjai, hanem a KTT program vezetői kezdeményezték. Azért, hogy a vizsgálat kizárólag helyi kezdeményezés alapján valósuljon meg, esett a választás erre a négy településre.

Nógrád település egy mintegy 1200 lakossal rendelkező falu, mely a Börzsöny lábánál terül el, Budapeستől mintegy 60 km-re. A falu természeti értékekben gazdag, illetve régmúltú hagyományokra tekint vissza. Határában terül el a Nógrádi-vár, mely a település egyik legjellegzetesebb szimbóluma, sajnos azonban mára már nem látogatható. Aktív közösségi élet jellemzi, több civil szervezet is tevékenykedik a településen, ápolják a tradicionális palóc hagyományait. A lakosság összetétele többnyire magyar, a Covid évei alatt megnövekedett a városi beköltözők száma. (http4). A KTT program 2021 őszén vette kezdetét, melynek keretében a Dr. Hesz Mihály Általános Iskola melletti területen szabadidőparkot hoztak létre 2022 nyarán (http1).

Diósjenő település szintén a Börzsöny hegység lábánál fekszik Nógrád szomszédságában, Nógrád vármegye egyik legészakabbra fekvő faluja. A falu kb. 2900 lakossal a vármegye egyik legnagyobb népességű faluja. A népességre jellemző, hogy a többnyire magyar lakosság, de magasabb számú cigány népcsoport is él a településen. A Covid után a betelepülők száma megnövekedett, a faluban az úgynevezett „gyűttmentekkel” szembeni ellenérzés még igen magas. A település közösségi élete nem igazán aktív, főleg sportegyesületek jellemzik a civil szervezetek listáját (http5). A KTT program a településen a nógrádi programmal egyidőben 2021/2022-es évadban valósult meg, mely során a Szentgyörgyi István Általános Iskola udvara szépült meg (http1).

Kisapáti a Balaton-felvidék területén terül el, mintegy 370 fős lakosságot számlál, mely a nyári időszakban mintegy duplájára növekszik. A Tapolcai-medencében, a Szent-György hegy lábánál fekszik, kedvelt kiránduló és biciklitúra célpont is. A falura az elöregedő népesség a jellemző, illetve a Covid hatására itt is megnövekedett a gyűttmentek száma. A faluban működik a Közösségi Színtér, melyet művelődésszervező vezet, aki a falu közösségi programjainak szervezéséért is felel. A faluban civil szervezetek nem igazán működnek (http6). A KTT program 2022 őszén indult el a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program támogatásával, és 2023 nyarán a Közösségi Színtér hátsó kertjében épült meg a többfunkciós kültéri közösségi tér (http1).

Nádasd település Vasi Hegyhát és az Órség határán fekszik, lakosság száma mintegy 1350 fő. Gazdag népi, kulturális hagyományokkal rendelkezik, melyeket a falu közössége ma is ápol.

A falura jellemző az evangélikus és a katolikus vallás gyakorlása is, mely a közösségi életüket is meghatározza. A falu aktív közösségi életet él, civil szerveződései aktívan részt vesznek a falu életében ([http7](#)). A KTT programban a 2023/2024-es évadban vesznek részt, melynek keretében a fiatalok számára épül két közösségi tér az iskola és a művelődési ház által körülölelt Park területén 2024 júliusában ([http1](#)).

6. Közösségi részvétel módszertana a KTT programban: a közösségi tervezés

A KTT program a közösségi tervezés módszertanát hívja segítségül azzal a céllal, hogy egy a helyi lakosok, illetve az általuk megnevezett elsődleges célcsoport igényeire támaszkodva egy olyan szabadtéri közösségi tér jöjjön létre, mely a helyi közösség szükségleteit a legteljesebben kielégítik (http1). A program összességében egy 8 hónapos folyamat, mely az előkészítéstől fogva egészen a megvalósításig kíséri a helyi lakosságot. A közösségi tervezés módszertana egyben egy közösségfejlesztési eszköz is a programban, hiszen az is a célja, hogy közösségsszervezők segítségével építsen a helyi erőforrásokra és együttműködést indítson el a lakosság körében, melyek az alapjai lehetnek a későbbi, már önszerveződésre épülő, közösségi kezdeményezésen alapuló helyi fejlesztéseknek.

6.1. Start: a tervezés előkészítése

A KTT programmal minden vizsgált település máshogy találkozott és a kezdeményezés is más-más szinten valósult meg. A KTT indulásakor fontos szempont volt, hogy legyen személyes kapcsolat a településsel, vagyis olyan személyeket kerestek fel a program vezetői, akik helyi szinten mentorként, helyi közösségsszervezőként tudnak szerepet vállalni a programban. Mindemelllett, mivel a program során egy közterületen épül meg egy közösségi tér, mindig is kiemelt jelentőségű az, hogy a helyi kormányzat, a képviselő testület tagjai, illetve a polgármester elköteleződjön a program iránt, hiszen annak megvalósításának, ez a partnerség, együttműködés az alapját képezi. Így elmondható, hogy a kezdeményező személyek nem minden esetben kulcsfontosságúak, sokkal fontosabb, hogy a helyi kormányzattal milyen minőségű együttműködés tud kialakulni. A kezdeményezésnél azonban mindenképpen elsődleges szempont kell, hogy legyen, a helyi igény felismerése, illetve az a motiváció, ami a közösség felől egyértelmű annak érdekében, hogy mind a közösségi tervezés, mind a közösségi építés folyamata sikeres tudjon lenni.

A kezdeményezés és a sikeres partnerkapcsolatok felállítása során kialakul az a megvalósító csoport is, akik a teljes folyamat lebonyolításáért, facilitálásáért és a közösségfejlesztési folyamatért felelnek. A KTT esetében ebben a csoportban nemcsak a KTT vezetői és a helyi kezdeményezők, civil közösségi vezetők és kormányzati szereplők kapnak nagy szerepet, hanem egyben azok a közösségsszervező és építész (és más) hallgatók, akik a program során gyakorlatot szerezhetnek a szakmájukban (http1). Az kiemelten fontos, hogy a teljes tervezési folyamatért egy ember szakmai felelősséggel tudjon lenni, aki rendelkezik

tapasztalattal a részvételen alapuló tervezés területén, ez minden esetben a programot vezető személy, aki az összes tervezési és építési folyamatot átölelő koordinációért felel.

A közösségi tervezési folyamat sikeressége azon múlik, hogy az abban részt vevő személyek milyen mértékben vannak tisztában a folyamattal, illetve, hogy mennyire tudnak elköteleződni, hinni annak sikerességében. A kezdeti fázisban éppen emiatt kiemelkedően fontos az, hogy egyértelműen meghatározzuk a folyamatot és tájékoztatást nyújtunk a részvételen alapuló tervezés során alkalmazandó módszerekről. Ehhez szükséges egy kapacitás fejlesztési folyamat. A KTT erre a pontra különösen nagy figyelmet fordít, hiszen a program egyben egy tanulási folyamat is olyan szakembereknek, akik a jövőben közösségfejlesztési tevékenységet végeznek majd.

Nógrád és Diósjenő

Nógrádon és Diósjenőn a program kezdeményezése még nem teljes mértékben a település irányából érkezett. A KTT vezetői személyes kapcsolaton keresztül találkoztak egy vidékfejlesztésben jártas személlyel, akinek saját lakóhelye Nógrád, illetve munkahelye Diósjenő településen volt. Így érkezett a helyi motiváció és a helyi kezdeményezés, melynek következő lépése az együttműködés kialakítása kellett, hogy legyen a helyi kormányzattal. A kezdeményezés így, ugyan még helyi kötődéssel, de végeredményben még központilag, külső megkeresés útján, a KTT program vezetőin keresztül valósult meg.

„Beke Mártonnal a cselekvő közösségek projektben találkoztunk, és egy beszélgetés során kíváncsi volt, hogy mit gondolok, milyen települések lennének alkalmasak egy ilyen fejlesztésre. Személyes kötődésem miatt felvettem, hogy nézze meg ezeket a falvakat.”

(C interjúalany)

Következő lépésként a program vezetői a helyi kormányzattal, a polgármesterrel és a képviselő tagokkal találkoztak annak érdekében, hogy megvizsgálják nyitottak-e a program iránt. A program csak abban az esetben tud megvalósulni és egyben sikeres is lenni, ha a helyi kormányzat teljes támogatását megkapják, és a program, annak teljes hosszában együttműködésben tud megvalósulni. Mivel a kezdeményezés itt nem a helyi vezetés részéről érkezett, ezért a programmal való ismerkedés részeként fontos, hogy a képviselők megértsék, hogy milyen módszereket alkalmaznak a tervezés során, és miért fontosak ezek az eredmények szempontjából.

„Amikor először találkoztunk a két polgármesterrel, akik eljöttek az alapozó képzésre, ott nagyon őszintén és transzparensen beszéltek arról, hogy ők hogyan látják a saját településüket, milyen kihívásokat gondolnak, hogy mi milyen kihívásokkal fogunk

véleményük szerint szembesülni. És egyébként álltak elébe a programnak.” (B interjúalany)

Kiemelten fontos, hogy már ezen a ponton kialakuljon egy jó együttműködés a település vezetőivel, hiszen ez fogja biztosítani a megvalósítás sikerességét. A helyi kormányzat, illetve a helyi közösség vezéregyéniségeinek aktív részvétele nélkül egy közösségi tervezési folyamatot nem tudnak lebonyolítani. Ez az első találkozás a folyamatot segítő szakemberek és a helyi vezetők között nagyon fontos, annak érdekében is, hogy a segítő szakemberek már ezen a ponton elkezdjék felméri a helyi sajátosságokat, legyen elképzelésük a területi adottságokról, illetve a társadalmi tőke jellemzőiről.

„Az alapozónak mindig része volt, hogy a végén, az utolsó nap előtti napokban valamikor, amikor már a hallgatókkal eljutottunk addig, hogy csoportként tudunk gondolkodni, már van a közösségi tervezésről egy kialakult alap szemlélet, és már tudnak együtt kis csoportos feladatokat megvalósítani, akkor vendégül látjuk a leendő település vezetőit, vagy testületét, ki hogyan értelmezte a meghívást, vagy ki hogyan tudott jönni. És akkor ott van egy plenáris beszélgetés, amit mi vezetünk le, és utána a hallgatók interjúvolják meg kiscsoportban a vendégeinket. Ez az első olyan alkalom, amikor ők már bemutatkozhatnak, személyes benyomásokat kelthetnek.” (A interjúalany)

Kisapáti

„Kisapátiban már nagyon határozottan azt a modellt követtük, ami részben tanulás volt a korábbi élményekből, hogy fontos, hogy a település pályázzon. Ott már egyértelművé vált számunkra a korábbi gyakorlatokból, hogy nem helyi mentorra van szükségünk, hanem helyi közösségi szakemberre, vagy nem is biztos, hogy szakemberre, de egy nagyon erős közösségi emberre, aki a helyi közösséget éli, érti, meg tudja mozgatni.” (A interjúalany)

A program a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program támogatásával valósult meg, így olyan Balaton környéki településeket vártak hozzá, akik már alulról jövő kezdeményezői lesznek a program megvalósulásának. Végül személyes kapcsolaton keresztül biztatás hatására (a korábbi programokat mentoráló építész kötődik a településhez) Kisapáti maga pályázott, és nyert lehetőséget egy szabadtéri közösségi tér létrehozására.

„Most egy meglepetéssel kezdem őszintén mondom, olvastam a pályázati kiírást. Nekem nagyon-nagyon tetszett. De nem akartam pályázni, mert azt gondoltam - de lehet, hogy kishitű voltam-, tehát nem gondoltam, hogy hát ebben a kicsi faluban meg lehetne ezt

valósítani. Aztán még magam is meglepődtem. A pályázat megvalósítói hívtak föl a beadási határidő előtt egy nappal, hogy hát Kisapáti nem pályázik, és akkor elmondtam ugyanezeket. És mondták, hogy nézd ez egy pályázat, itt lehetőség van nyerni, vagy nem nyerni. [...] És akkor úgy gondoltam, hogy hát most milyen vesztenivalóm van. Semmi. Beadtam a pályázatot, de akkor már harcoltam érte. Tehát akkor már nekem is nagyon fontos volt, presztízskérdés vagy becsületbeli ügy, ezt így nem tudom megfogalmazni. Nagyon örültem volna neki.” (G interjúalany)

A program megvalósítását tehát helyi szinten a művelődésszervező munkatárs kezdeményezte, majd később alakult ki a helyi kormányzattal az együttműködés. A 2022. októberében Pannonhalmán megvalósuló alapozó képzés keretében a közösségfejlesztő csoport tagjai itt már nemcsak a polgármesterrel ismerkedtek, hanem ekkorra már helyi szinten kialakult egy csoport, akik a program támogatói voltak: a két alpolgármester, két helyi képviselő, a falugondnok és a művelődésszervező is részt vett az első ismerkedési eseményen, ahol a közösség-szervezők interjúkat készítettek velük, ahol beszélgethettek már a tervekről, hogy milyen igények merültek fel a közösségi térrel kapcsolatban (http8). A helyi kormányzatot szinte a program egésze alatt, nem a polgármester, hanem a települési vezetőség más tagjai képviselték.

„Én is adtam be és megmondom őszintén, hogy kicsit partizánkodtam, mert csak azután tájékoztattam a képviselő testületet és ez nem így működik. Ez mindig fordítva van, hogy a képviselő testületet tájékoztatom, hogy szeretnék beadni egy pályázatot, és akkor ők vagy jóváhagyják, vagy nem. Elmondtam nekik, hogy miről van szó és akkor hát elkezdünk gondolkodni így a négy képviselő, illetve én, aztán polgármester úr is néha-néha becsatlakozott. Aztán ez a folyamat elindult, amikor nyertünk, és realizálódott, hogy lesz egy ilyen közösségi tér, megépítjük. Aztán már elindultak a folyamatok, és először mi mentünk el a csapathoz ismerkedni Pannonhalmára a képzésre, ahova meghívtak bennünket. Tehát a képviselők, illetve én.” (G interjúalany)

Nádasd

A KTT program kezdeményezése ebben az esetben érkezett a legerőteljesebben egy helyi közösségi igényt felmérve a település vezetősége felől. A kezdeményezésben partnerségre találtak az Együtt Nádasdért Egyesület elnökével. A program kezdeményezése már 2022-ben megtörtént, azonban a KTT kapacitáshiánya miatt, illetve a finanszírozás hiánya miatt abban az évben csak a kisapáti program valósult meg, és a nádasdi kezdeményezés egy évvel későbbre

csúszott, így indult el 2023 őszén. A kezdeményezés valós, helyi szükségleten alapszik, melyet a település közösségi tagjai és a polgármester is felismertek.

„Volt több előzménye is. Az első, 1996-ban, amikor a helyi újságunk megszűnt és egy új helyi újság létrehozására létrejött egy egyesület. És akkor az egyesület tevékenységére az újság működtetésére egy közösségfejlesztési folyamatot indítottunk el, és az nagyon jól sikerült, merthogy nem csak az egyesület munkáját segítette, hanem a faluval kapcsolatos más teendőkre is kiterjedt. Illetve volt még egy, az pedig a rendezési terv elkészülése 2010-ben, amiben bevontuk a helyi lakosságot is. Tehát voltak ilyen jó kezdeményezések, aminek a végeredménye mindig pozitív volt, és ezért mikor meghallottuk, hogy a gyerekekkel is lehetne ilyen formán foglalkozni, illetve hát a fiatalabb közösséggel, akkor mindenképpen szerettük volna, mert az utóbbi években elmaradt a sok egyéb teendő mellett ez. Afölött elsiklottunk és mindenképpen ezzel a korosztállyal is szerettünk volna valamit tenni.” (I interjúalany)

A nádasdi kezdeményezés nagyban eltér a korábbi évektől. Nemcsak amiatt, mivel a település részéről egyértelmű volt az a közösségfejlesztői tudás és tapasztalat már, amivel a program iránt könnyen el tudtak köteleződni, hanem amiatt is, mert a finanszírozási kérdések a program indulásakor nem voltak tisztázottak. A megvalósításra nem állt rendelkezésre pályázati forrás. A település vezetősége ennek ellenére vágott bele a programba, és vállalták, hogy közösségi finanszírozás útján szerzik meg a szükséges forrásokat. Ezzel együtt a közösségi tervezés folyamata egy nagyobb elköteleződést és erősebb részvételt igényel meg, valamint a helyi szektorköziségre is erősebben támaszkodik.

A támogatási források hiánya miatt a program előkészítésére nem valósult meg alapozó tábor, illetve a résztvevő közösségfejlesztők száma is kevesebb. Ez a program lebonyolításában azért nem okoz fennakadást, mert a település közössége már rendelkezik tapasztalattal közösség alapú kezdeményezések és közösségi tervezési folyamatok lebonyolításában is.

„Érdekes történet, hogy Nádasd esetén a polgármester még az első évfolyamban, mint települési jó gyakorlat előadóként előadást tartott az alapozó képzésen, és utána aztán évekkel később pályázott, hogy vigyük hozzá a programot.” (A interjúalany)

6.2. Kutatás: Helyzetfeltárás, elemzés

Egy részvételen alapuló tervezési folyamat megfelelő előkészítésében elengedhetetlen a térség megismerése. Fontos annak a megértése, hogy a település milyen gazdasági, társadalmi, és kormányzati rendszerrel rendelkezik, milyen közösségi életet élnek a helyi lakosok, milyen meghatározó civil szerveződések vannak jelen, milyen vallási közösségekben vesznek részt,

illetve milyen tradíciók, hagyományok határozzák meg az életüket. Mindemellett a helyi adottságok, a területi tőke feltérképezése is elengedhetetlen. Egy jól előkészített és lebonyolított helyzetfeltárás meg tudja mutatni a térség valós problémáit, illetve a problémák okait is fel tudják tárni.

Nyilvánvaló, hogy a KTT programok olyan tevékenységek, melyek a fizikai teret veszik igénybe a településen, de emellett a társadalmi tőkére, a helyi lakosság tudására és együttműködésére alapozva dolgozik. Mindemellett kívülről érkező támogatók segítik a folyamatot. A helyzetfelmérés éppen ezért képezi egy nagyon hangsúlyos részét a programnak, hiszen nemcsak arra szolgál, hogy a helyi környezetet, és a közösséget felmérjék a közösségfejlesztők, hanem egyben egy nagyon fontos kommunikációs eszköz is, hiszen láthatóságot biztosít helyi szinten. A közösségfejlesztők sétálnak a település utcáin, találkoznak és szóba elegyednek a helyi lakosokkal, betérnek a helyi vállalkozásokhoz – ezek mind-mind olyan lényeges előkészítő mozzanatok, mely a tervezés sikeres előkészítéséhez tartoznak hozzá. Ezzel bizalmat építenek ki, és a helyi közösség tagjai felé mutatott érdeklődéssel és közvetlenséggel, ösztönzik a lakosságot a részvételre.

A KTT program keretében a következő helyzetfeltáró és háttérelmző tevékenységet bonyolítják le:

1. Háttérkutatás:

A kutatást még a helyszínre tett első látogatás előtt bonyolítják le a közösségfejlesztők. A háttérkutatás az alábbi területekre terjed ki: elhelyezkedés, térszerkezet, társadalom és közösségek, épített és természeti környezet, gazdaság, térszerkezet, település jövőképe, jogi szabályozások.

„Az alapozó után mindig a házimunka van, vagy a feltáró kutatás. Van ehhez egy nagyon alapos, az évek alatt folyamatosan bővülő háttér kutatási anyagunk, egy sorvezető, amit a hallgatók között szét szoktunk érdeklődési kör és terület szerint dobni. És akkor van egy ilyen felkészülési szakasz, amikor a fellelhető szakirodalmakat, internetes forrásokat, térképeket, hivatali anyagokat, szabályozásokat vizsgálják. Az fontos, hogy csak annyi ideig vizsgálják, vagy csak olyan mélységben, hogy még legyen bennük kíváncsiság. Tehát ez egy nagyon szerteágazó, de nem túl mélyre menő kutatás, aminek a célja az, hogy legyenek fogalmi alapjaik, ahova tudják kapcsolni a történeteket és értsenek összefüggéseket, de még tudjanak az interjúk alatt izgalmas inputokat szerezni és visszakérdezni.” (B interjúalany)

2. Interjúzás, a helyi tudás és benyomások vizsgálata:

Az első látogatások alkalmával olyan személyekkel találkoznak a közösségfejlesztők, akik a helyi közösség szempontjából meghatározóak. Lehetnek olyan szakértők, akik jól ismerik a térség helyzetét, régóta befolyással rendelkező személyek, kormányzati vezetők, döntéshozók, politikusok, civil szervezetek vezetői, helyi vállalkozók, közösségek aktív és meghatározó karakterei.

„Nagyon sok meghatározó személlyel készítettünk interjút. Meglátogattuk az egyházközségek vezetőit, beszéltünk a fodrásszal, a cukrásszal, a fociedzővel, az iskola igazgatójával, a polgármesterrel, de még a rég nyugdíjazott postással is. Ez egy nagyon izgalmas rész volt, hiszen itt tudtunk kapcsolódni a helyiekkel és olyan információkat gyűjtöttünk össze, melyek a következő lépések során nagyon szükségesek voltak. És ráadásul mindenkinek elmondhattuk kik vagyunk, és mit csinálunk Nadasdon.” (K interjúalany)

3. Helyi környezet feltárása:

A település tereinek megismerése és feltérképezése. A településrendezési terv, az építészet jellegzetessége, az épített és természeti környezet tapasztalat általi megismerése jellemzi ezt a területet.

„Szóval kezdődött a terepszemle, amikor először mi fedeztük fel saját magunk csak a településeket, hogy mi mit látunk külső szemlélőként. Milyen lehet ez a közösség? Mi tetszik nekünk ebben a településben és mi az, ami amit mondjuk mi fejlesztenénk.” (F interjúalany)

4. Kérdőívezés, a helyi lakosság helyzetének vizsgálata

A személyes és online kérdőívek alapján a különböző korosztályok találkozási pontjait, a település fejlesztendő területeit tárják fel, valamint fény derül a lakosok által meghatározott hiányosságokra is és nagyon kedvelt tulajdonságokra is.

„Ezután elkezdünk random embereket megkérdezni, az utca emberét egy kérdőív segítségével. Hát olyasmik voltak benne, hogy mondjuk: hogyha valaki megérkezik a településre, akkor mit mutatnának be szívesen? Mi az, amire a legbüszkébbek? Egy jó randi helyet kellett mondani, és egy olyan helyet, amin szívesen változtatnának, vagy szégyellenek. És akkor így elkezdünk megismerni azt, hogy nagyjából mi az, amit a legtöbben mondtak mondjuk a legjobbnak, és amit a legrosszabbnak. Ezt követően pedig

mi interjúkat csináltunk, amikor hát próbáltunk olyan embereket megkeresni, akik ilyen fontos csomópontjai az adott közösségnek.” (D interjúalany).

10. ábra: A KTT helyzetfeltárásának eredményei 2021 és 2024 között megvalósult programok esetében

(Forrás: Saját szerkesztés a Közösség Tér Település program weboldalán található információk alapján)

	Nógrád	Diósjenő	Kisapáti	Nádasd
Elkészített interjúk száma	11	6	25	20
Kitöltött kérdőívek száma	49	78	47	4
Részvevő közösség-szervezők és építészek száma	13	13	8	4

A 4 településen lefolytatott helyzetfeltáró elemzések számszerűsített eredményeit a 10. ábra foglalja össze. Az eredményekből is látszódik, hogy ennek a kutatásnak a célja nem az, hogy erős közösségi részvételt és ezzel együtt egy olyan kutatási eredményt mutassanak fel, amit utána hosszú távú stratégiák alkotásánál is fel lehet használni. Ennek a fázisnak a célja, hogy a helyiek által megjelölt terekkel kapcsolatban kialakuljon egy kép, illetve fény derüljön olyan funkciókra, melyek hiányoznak a település terei közül. Emellett ez az a lépcső, ami az első konzultációs találkozó alapját képezi majd, hiszen így már lesz mit a lakók szeme elé tární és lesz, ami alapot ad a további beszélgetéseknek.

„Ez az ismerkedés szakasza, ami fontos, mert mi nem azzal kezdjük a munkánkat, hogy rögtön közösségi beszélgetést hívunk össze. Azt gondolom, hogy kell idő, amíg mi is megérezzük a települést, annak a ritmusát és kell idő, hogy megszokjanak minket. Hogy lássák, hogy még mindig visszajönnek, hogy ő mindig ott van, és ezek meg így jönnek, mit akarnak már. És kíváncsivá tegyük őket arra, hogy miért vagyunk ott. És mi erről a pontról indítjuk a közösségi beszélgetést, hogy az első alkalomra mi hozunk dolgokat, és azokat a dolgokat hozzuk, amit összegyűjtöttünk. Benne van a hibázás lehetősége, de hogy pont ez az első közösségi találkozásunk kiindulópontja, ahol meg tudjuk mutatni, hogy a gondolkodásunk alapja, a helyi ember, a helyi élet. Mert senki nem tudja jobban az ő életét, mint ő. Tehát ezt a viszonyrendszert akarjuk megmutatni az első alkalommal.” (A interjúalany)

6.3. A tervezés

A tervezési folyamat a KTT részvételen alapuló közösségi tervezési folyamata során konzultációk sorozatából áll. Kiemelt jelentőséggel bír, hogy a konzultációk fókuszában a tér jövőbeli felhasználói állnak. Így a tervezés módszertanát is úgy állítják össze, hogy az a célcsoportnak megfelelő legyen, beszéljünk fiatalokról vagy középkorúakról, adott esetben az idősebb korosztályról.

Az első konzultáció alkalmával a helyzetfelmérés eredményi kerülnek bemutatásra, és így immáron egy személyes jelenléttel lehet megerősíteni, vagy módosítani az eredményeket. A KTT keretein belül ezt minden esetben egy nagy térképpel mutatják be, amin a lakosok tovább tudják jelölni a helyszíneket a megadott kategóriák alapján.

„Egy nagyméretű térképre tesszük föl mindazt az információt, amit a kérdőíven, interjún vagy a sétán összegyűjtöttük, és akkor megrajzoljuk a mi magunk térképét a településnek. És azzal a kérdéssel állunk fel, hogy jól értjük-e. Valóban erről van-e szó. És ezek azok a pillanatok, amikor elindulnak a valódi beszélgetések, és egymásra reagálva tudnak előre menni. És aztán mindig két úton megyünk tovább. Az egyik a funkció, a másik a hely. Ezt a kettőt keressük a beszélgetésekkel, hogy mi az a funkció, ami hiányzik a településen, és mi az a hely, amit újra akarnak gondolni.” (A interjúalany)

A KTT tervezési folyamata minden település esetében egyedi. Nem lehet ugyanazon módszertan mentén haladva elérni, megszólítani és bevonni a lakosságot, hiszen minden közösség más, és minden közösségnek megvannak a maga egyedi jellemvonásai. A közösségfejlesztési folyamat során ezeket az egyediségeket szem előtt tartva, ezekhez igazodva és a helyi közösség adottságaihoz mérten folyik a tervezés módszertanának megválasztása. Ami mindegyik esetében igaz, hogy minél könnyebben érthetővé akarják tenni a folyamatot és ehhez nemcsak beszélgetéseket szerveznek, hanem vizuális eszközökkel színesítik azokat. A gyerekek képeket nézegetnek, rajzolnak, gumicukorral és hurkapálcikával építkeznek, makettet kötöznek vagy ragasztanak. A felnőttek, képeket néznek, hasznos funkciókat keresnek, helyszíni szemlét tartanak, makettet vizsgálnak. Mind-mind sajátos és egyedi igényeikre igazítva és a csoportfolyamatok könnyítése érdekében.

Nógrád

Nógrádon a tervezés fókusza igen korán megváltozott. A helyzetfelmérés során mind a helyre, mind a funkcióra fókuszálnak, majd innen általában a helyszín kiválasztásával lépnek tovább. A lakosság által megnevezett célterületek az önkormányzattal egyeztettek, és a polgármester úr a találkozón megerősítette, hogy ezen területek többségére már vannak terveik,

beadott pályázataik. Így a figyelem gyorsan a funkciók felé irányult és arra a kérdésre, hogy melyek azok a helyek, melyek hiányoznak a településről (http8).

A párbeszéd során kiderült, hogy a jelenlévők mind egyetértettek abban, hogy az ifjúsági közösségi tér lehet az a funkció, aminek irányába a közösségi tervezést folytatni kell. Éppen ezért a felnőttekkel való találkozás előtt, hetedik-nyolcadikos iskolásokat, és a középiskolás korosztályt hívták közös tervezésre, hogy kiderüljön, ők hol találják meg helyüket a faluban, és hova tudnának megálmodni egy ifjúsági közösségi teret. A közösségi tervezés következő lépéseként a nógrádi gyerekekkel folyt a beszélgetés arról, hogy hol találják/nák meg helyüket a faluban és leginkább mihez keresnének helyet maguknak.

„Volt olyan fórum, ahova jó sokan eljöttek és akkor oda eljött a polgármester is. Nehéz volt utána labdába rúgni, hogy mit akarunk a tó mellé, mert a tó mellé már ki van találva a fejlesztés, meg miért akarunk a Flórián parkba - az a faluközpont - mert oda meg nem lehet tenni semmit, hogy az mind a rendezési terv része. Szóval, nem igazán akarta elengedni a gyepelőt, de aztán az iskolának is van egy elég karakán vezetője. És végül is ez a tér lett. [...] Szerintem ez volt egy ilyen konszenzus, hogy akkor ez ennek a térnek a jó felhasználása miatt ide jöhessen.” (C interjúalany)

A fiatalok részéről az egyik legfontosabb visszajelzés volt, hogy mindazok a helyek, melyekre korábban az önkormányzattal egyeztetve és a kérdőíves visszajelzések alapján is megfelelőnek gondoltak, a gyerekek számára a turisták miatt kikerültek a tervezhető helyek listájából. Olyan helyet szerettek volna, ahol az aktív, mozgásos kikapcsolódásra és a pihenésre is van zavartalan lehetőség. Így került előtérbe az iskola mögötti zöld terület és a mellette lévő betonnal fedett rész, az úgynevezett Piactér. Később az iskolában folytatódott a tervezés, most már kifejezetten arra a térre fókuszálva.

„Azt hiszem, hogy a faluban mikor volt az ötletelés, vagy egyáltalán a projekthez való a lakosság részéről, szerintem tőlünk indult ez a történet. Aztán, mert nyilván a területet a hivatal adta, tehát valószínű, hogy a polgármesteri hivatalból indult, és akkor utána jöttek ide a gyerekek, tanárok miatt és emellett folyamatosan a falu közösségébe is jártak egyeztetni. Nyilván én akkor kapcsolódtam bele, amikor a bandájuk itt megjelent ezzel a történettel és hát a gyerekeket akarták meginterjúvolni, hogy ők hogy gondolják. Igen, én üdvözöltem ezt a dolgot, mert megmondom őszintén már szemet vettem ott arra a helyszínre, mert hogy az az önkormányzaté volt ugye, de mivel, hogy itt van közvetlenül az iskola szomszédságában ez a betonos rész, ezért én már szemet vettem erre. És hát így gyakorlatilag be is került az iskola használatába.” (E interjúalany)

11. ábra: Közösségi tervezés Nógrádon - a feltérképezéstől a tervek bemutatásáig
(Forrás: <http8> - Lépték - Tervezzünk közösen Facebook oldala)

Diósjenő

A diósjenői tervezés során a helyzetfelmérés arra irányult, hogy mire büszkék a helyi lakosok, mik a gyerekek, fiatalok és az idősebbek találkozási pontjai, és természetesen itt is a helyre és a funkcióra helyeződött a hangsúly. A felmérésből kiemelkedő helyszíneket egy konzultáció során egyeztették a civil vezetőkkel és a polgármesterrel is, és így alakult ki négy fő fókuszterület. És a beszélgetés még mindig nem ért véget, részletesen körbejárták a lehetőségeket. Végül az alacsony részvétel miatt az online szavazás mellett döntöttek. Az eredmények egyértelműek voltak, online formában sikerült megmozdítani a lakosságot, és így végül négy helyszín közül, több, mint 50%-os szavazati aránnyal az iskolaudvar lett a befutó helyszín (<http8>).

„Diósjenőn a helyek voltak kardinálisnak a tervezés során. És az emberek a helyekről kezdtek el beszélgetni, hogy mit nem szeretnek, mi ilyen, mi olyan, és azoknak a beszélgetéseknek a végével jöttek ki olyan helyek, amikben gondolkodnak, és ott volt az, hogy kevés volt a jelenlévő létszám. Ugye ez még ráadásul megint Covidos pillanat volt, vagy legalábbis emlékszem, hogy nyakig maszkban voltunk. És így online szavazásra bocsátottuk a településen, és az viszont egy jelentősebb részvételt mutatott. És úgy került az iskolaudvar a fókuszba.” (A interjúalany)

Így a tervezés célcsoportjába immár az ifjúsági célcsoport és a helyi iskola került. A következő tervezési alkalomra rajzversenyt hirdettek "Álmaim iskolaudvara" témában a kisebbek körében, míg a felsősökkel az udvar erősségeit és gyengeségeit elemezték. Természetesen amennyiben iskoláról van szó, úgy kiemelt figyelmet kapott a tanári karral való egyeztetés is.

„Kiválasztottunk pár helyet, és ezeket megszavaztattuk, és akkor a végén kijött, hogy az iskolaudvart szeretnénk fejleszteni, és akkor ezek után picit központosítva már csak az iskolával foglalkoztunk. Megkérdeztünk több osztályt, többször bementünk hozzájuk, órákra különböző ilyen játékos feladatokkal próbáltuk kideríteni azt, hogy számukra milyen lenne egy tökéletes udvar.” (F interjúalany)

12. ábra: Közösségi tervezés Diósjenőn - a feltérképezéstől a tervek bemutatásáig
(Forrás: <http8> - Lépték - Tervezzünk közösen Facebook oldala)

Kisapáti

Kisapátiban a tervezési folyamat nagy érdeklődésre tett szert a falu közösségében. Már az első tervezési alkalmon nagy számban megjelentek a falubeliek és a hegyiek (a falu hegyoldali részén élő, főleg betelepülők). A kezdeti beszélgetések fókuszába a legkedvesebb helyek, a leggyakoribb találkozási pontok és az alakításra, újragondolásra érdemes területek kerültek. A további beszélgetések keretében elsődlegesen a hely került fókuszba, melynek megtalálása múltbéli sebeket is felszínre hozott – a Hőskertet végül érzelmi okokból kizárták a lehetséges helyszínek sorából a hozzá kötődő emlékek miatt (<http9>).

A település minél nagyobb arányú döntést szeretett volna, így négy területet online és nyomtatott formában is elérhető szavazásra bocsátottak. A kérdőívre 45 szavazat érkezett be, a szavazók 75%-a volt kisapáti lakos, 25%-a volt hétvégi telek tulajdonos, vagy aki második otthonának mondta Kisapátit. Sokan szavaztak a hegyről és kicsivel többen a faluból, de az eredményeket nézve, teljes volt az összhang; mégsem tudott olyan eredmény születni, mely a tervezés fókuszát már a funkció felé terelhetné volna. Két helyszín, a Kultúrház mögötti rész és a Focipálya fej-fej mellett haladt, és gyakran ugyanannyi csillagot kapott egy-egy szavazótól, így a végén mindössze két század eltérés volt köztük. Ezért a tervezés mindkét területtel folytatódott (<http9>).

„Nagyon szép nagy tereink vannak, bár nem sok, de ezek nagyon szép terek. Funkciója van mindegyik térnek, tehát a legnagyobb a Sportpálya. Most a nevében is benne van, ugye fociznak, sportolnak rajta, bárki tudja használni, mert azért ez egy nagy sík terület. Következő terünk az itt van lent, a Hős Kert. Ez egy nagyon ikonikus hely, a helyiek számára és őszintén mondom, hogy először én itt el tudtam volna ezt az egész közösségi teret képzelni a gyönyörű nagy fák alatt. De tudomásul kellett vennünk azt, hogy óriási ellenállásba ütköztünk a falusiak részéről, ugyanis ez egy I. világháborús emlékhely, emlékmű inkább. Ma már hatalmasak a hársfák, amik valamikor ugye ilyen kis csemete fák voltak, és azokat a helyiek ültették ide, valaki hozzátartozója, fia, testvére, családtagja számára, aki az I. Világháborúban elesett. [...] Ez annyira ikonikus hely, és annyira a szívükben van itt a helyieknek, hogy semmiképpen nem akartak hozzányúlni. Tehát ez nagyon nagy ellenállást váltott ki. És a harmadik hely volt ez, a Kultúrház mögött. És ráadásul én arra gondoltam végig az elejétől, hogy nagyon jó lenne itt hátul ez a hely, bár infrastruktúrája nem jó, abból a szempontból viszont nagyon jó, hogy a Kultúrház adottságai, vagy szolgáltatásai meg közvetlenül itt vannak.” (G interjúalany)

Ezt követően már a funkcióé lett a főszerep, vagyis milyen legyen az a bizonyos tér. Mivel még nem volt végleges helye az installációnak, ezért a funkciók szerint is több dologban haladtak tovább a gondolkodásban. Hoztak képeket inspirálódni, és megismerkedtek a helyi hiányokkal is. Majd végül hat design tervvel érkeztek, melyeket azok alapján állítottak össze, amik a legfontosabb szempontok voltak a helyiek szerint. Ismét szavazás következett, és immáron egyértelművé vált, hogy pontosan milyen irányba mennek a tervek és a helyszín is. A tervezési folyamatba folyamatosan egyre többen vonódtak be, így több konzultációs alkalmat is hirdettek, korcsoportok szerinti bontásban is.

„Kisapátiban a terek egy pontján elakadtunk. És akkor átfordultunk a funkcióra. És azt mondtuk, hogy jó, ha nem sikerül így, akkor megnézzük, hogy a funkciók, amikről szó van, hogy mutatnának ezekben a terekben és akkor vittünk hat lehetőséget: hat különböző, akkor már saját skiccet. És egyszerűen az egyik forma annyira nagyon határozottan átment, mint kés a vajon az összes körön, és ez gyakorlatilag meghatározta, hogy akkor a Kultúrház mögött lesz. Nem volt kérdés onnantól, és akkor gyakorlatilag egyetlen lépéssel eljutottunk oda, hogy kiderült, hogy hol a tér, mi a forma, már csak a funkciókat kellett újravenni, és hozzá simogatni.” (A interjúalany)

13. ábra: Közösségi tervezés Kisapátiban - a feltérképezéstől a tervek bemutatásáig
(Forrás: <http9> - Közösség Tér Kisapáti Facebook oldala)

Nádasd

A nádasdi tervezési folyamat merőben eltért az eddig megszokottaktól. Nemcsak azért, mert a tervezési folyamatba úgy kezdett bele a KTT csapata, hogy a finanszírozási kérdések még nem voltak tisztázottak (ebben az esetben nem állt rendelkezésre pályázati forrás a megvalósításhoz), hanem azért is, mert a kezdeményezéskor már egyértelmű volt a tervezés célcsoportja és a közösségi tér funkciója. Ezért már a tervezés kezdetekor két vonalon kezdődött meg a folyamat: az iskolásokkal való tervezés, és a felnőttekkel való konzultáció, eredmények bemutatása és a pénzügyi tervezés keretrendszerében.

„Amikor Nádasdra érkeztünk először, már egyértelműen tudtuk, hogy a fiatalokkal fogunk dolgozni. Már az interjúk alatt is ezzel a fókusszal kérdeztünk. Amikor először mutattuk be az eredményeket, először mentünk be az iskolába a gyerekekhez és később a Piacon a felnőttekkel is egyeztettünk. De ekkor már egyértelmű volt a fókusz, így a tervezés kezdetektől úgy zajlott, hogy délelőtt találkoztunk az iskolásokkal, és este keresztszülői értekezletet tartottunk főleg pénzügyi fókusszal, úgymond beszámolva a gyerekekkel elért eredményeinkről.” (K interjúalany)

A tervezést a gyerekekkel a helyszínek kijelölésével kezdtük, ahol arra kerestük a választ, hogy hol töltenek időt, és mivel. A tervezés iskolai keretek között zajlott, ahol a 4-8. osztályosokkal találkozott a csapat. A tervezés első alkalmával kirajzolódott, hogy a kisebbek és a nagyobbak máshol töltik idejüket és más tevékenységeket is folytatnak. A felnőttekkel való konzultáció során így végül az a döntés született, hogy mind a két korcsoporttal, külön-külön menjen tovább a tervezés és két külön közösségi tér épüljön.

„És akkor elkezdünk arról beszélni, hogy mit jelent az ifjúsági munka, hogy hol érdemes kezdeni. És egyébként gondolkodhatunk-e itt most a felsősökben. De az az igazság, hogy

nagyon kitapintható volt az, hogy itt Nádason a kisebbek, a 4-5. osztályosok az egy bunkerépítő csapat, és hogy mennyire lenne valid dolog az, hogyha a felsősöknek csinálunk valamit, és azoknak, akik meg egyébként tele vannak tettei készséggel, velük nem. És ott volt egy hirtelen nyitása a szülői körnek, hogy igazándiból nézzük meg mind a kettőt. Így alakult az, hogy elindultunk a felsősökkel és külön a 4-5-esekkel. És a velük való munkában kirajzolódott két helyszín. A kicsiknek a Domb körüli rész a nagyoknak a Park része.” (B interjúalany)

14. ábra: Közösségi tervezés Nádason - a feltérképezéstől a tervek bemutatásáig
(Forrás: Saját kép)

Ezzel egyidőben elindult a közösségi finanszírozási kampány tervezése is. Helyi civil szervezetek, a kormányzat, illetve vállalkozók is aktív szerepet vállalnak ebben. Mindemellett közösségi szinten új program is indul, a május 1-ére tervezett Retro Majális, melynek teljes bevételét a közösségi terek építésére szánják. És ahogy halad előre a tervezés, és bontakoznak ki a pontos képek, tervek és a gyerekek ötletei immáron papíron is kirajzolódnak, úgy jönnek a felnőttek is újabb és újabb finanszírozási ötletekkel. Az iskola Családi napjának bevételei is az építést támogatják majd, és közben kikerültek az adománygyűjtő perselyek a helyi vállalkozókhoz, és még egy meglepetés adománygyűjtő koncert ötlete is felmerül és kilátásba kerül Dész László fellépésével, akinek nádasdi kötődése van (<http10>).

„Ami nehézség is és kihívás is az elejéhez képest, hogy mondjuk az anyagi háttérrel is ennek a csapatnak kell összeszedni. Az nehézség, de ugyanakkor meg kihívás is. Merthogy azért aktivizálódnak, illetve általában új dolgok kerülnek a felszínre.

Én szerintem, ha nem lesz csalódás, tehát hogyha sikerül összeszedni a pénzt, akkor mindenképpen pozitív lesz. Merthogy erősíti a benne lévő emberek hitét. Én szerintem hogyha most azok az emberek, akik folyamatosan részt vesznek, kijönnek és majd amikor az építési óráig elériünk, büszkék lesznek majd arra a folyamatra. Ahogyan a gyerekek büszkék arra, hogy ezt ők találták ki, meg majd ők csiszolják, meg festik, ugyanúgy azok a keresztszülők is valószínűleg büszkék lesznek, és még jobban magukénak érzik, mert hogy az anyagi háttérrel is ők állították elő.” (I interjúalany)

6.4. Megvalósítás

A KTT program különlegessége, hogy nemcsak egy közösségi tervezési folyamatot valósít meg, hanem ezzel együtt egy közös megvalósítási folyamatot is kínál a helyi lakosoknak. Az, hogy a közösség tagjai nemcsak az ötleteiket adják a folyamathoz, hanem a megvalósítás aktív szereplői is, még jobban erősítik az elköteleződést, illetve azt, hogy az épített teret a magukénak érezhessék és minél többet használják.

„Ez egy fantasztikus közösségi tervezési folyamat gyakorlati megvalósulása, ami azért kecsegtet nagyon-nagyon jó eredménnyel, vagy hát egy ilyen sikerrel, mert nem csak tervezés volt benne, hanem egy megvalósítás is. Hogy ott volt rá a lehetőség, hogy tényleg egy településen egy közösségi teret létrehozzon egy helyi közösség. És utána meg is valósítsa, és mondjuk ezt egy belátható időintervallumon belül tette.” (C interjúalany)

A nyár folyamán egy egyhetes építőtábor hirdetnek a program vezetői, melyre nemcsak a közösségfejlesztők és az építészek, hanem a helyi lakosok, vállalkozók, kormányzati szereplők is nyitottak. Júniusra már minden évben az építés előkészítése zajlik; egyeztetés helyi, közeli vállalkozókkal az építőanyagok beszerzéséről, valamint közösségi építés tervezése helyi segítőkkel - közben a KTT csapata megtervezi az építés menetét és a munkafolyamatokat, valamint megvizsgálják, hogy melyek azok a tevékenységek, melyekbe a közösség tagjait is aktívan be lehet vonni. Fontos kiemelni, hogy az építés minden esetben az önkormányzat beleegyezésével, és minden szükséges engedély bekérésével és a CAN Architects képzett építészeinek a vezetésével és minőségellenőrzésével történik, annak érdekében, hogy a megfelelő szaktudás rendelkezésre álljon a terepen.

Nógrád

Nógrádon a megvalósítás folyamata nem várt kihívásokat és pozitív élményeket is hozott. A településen a konzultációk részvételi szintjéhez képest az aktivizmus a lakosság részéről az építés alatt hatalmasat változott. Fiatalok, idősebbek, helyi vállalkozók, civil szervezetek mind

bekapcsolódtak a megvalósításba, hogy egy a fiatalok terve alapján elkészült közösségi helyszín épüljön az iskolaudvar melletti területen.

„Az építés ehhez képest mondjuk akkor hozta a matekot, tehát Nógrádon folyamatos, állandó települési részvétellel építettünk. A település a tenyerén hordott minket, és a település alatt a lakosságot értem. És nem tudtunk úgy szünetre menni egyetlen nap se, hogy valaki ne hozzon irdatlan mennyiségű isteni palacsintát vagy gyümölcsöt. Mindig valaki jött ránk nézni, hogy hogy vagyunk, megvagyunk-e és a legváratlanabb segítségeket kaptuk a legváratlanabb módokon.” (A interjúalany)

15. ábra: A felépített nógrádi közösségi tér
(Forrás: Saját kép)

A kezdeti nehézségeket még tovább bonyolította az, hogy az építés ideje alatt hatalmas vihar kerekedett, így az építéssel nemcsak a hely megtisztításának késése miatt csúsztak meg, hanem az időjárási körülmények miatt is. A helyiek támogatása éjjel-nappal jelen volt, ki a viharkárokat takarította el az éjszaka közepén, ki a területrendezésben segédkezett, babzsákot varrtak a helyi civil szervezet tagjai, vagy éppen palacsintával, barackkal, dinnyével etették meg az idősebbek az építkezőket. A gyerekek lelkesen ragadtak ecsetet, az iskola tanári karából is többen elköteleződtek az ügy mellett – elmondható, hogy teljes összefogással valósult meg az építkezés.

„Fantasztikus, hogy itt mennyire megmozdultak az emberek, hogy így hordták a sütit meg a gyümölcsöt, meg a palacsintát és a fiatal srácok jöttek és még akkor is visszajöttek,

amikor itt az eső elöntötte a teret, és el kellett vezetni a vizet. És jöttek hétvégén, és este nem tudom hánykor, és már úgy kellett hazaküldeni, hogy most már fejezzük be, mert volt egy-kettő ilyen fiatal srác, aki így nagyon akarta, és mondjuk ők benne voltak a tervezésben is, és fontos volt nekik. Tehát, hogy itt voltak ilyen emberi történetek, ilyen emberi megjelenések, ami nekem is ilyen nagyon-nagyon kedves, hogy jaj de jó, és hogy visszaadja a reményt, hogy ilyen is van.” (C interjúalany)

Diósjenő

Diósjenőn sajnos a megvalósítás részvétele elmaradt a várttól. Ennek valószínűleg az is volt az oka, hogy az építkezés nem volt látható a faluban. Az, hogy egy csapat mindig szem előtt van, automatikusan kíváncsiskodást von maga után. Diósjenőn sajnos ez a hozzáadott érték elmaradt, mivel egy teljesen zárt iskolaudvaron történt az építkezés. Azok vettek részt a folyamatban, akik a tervezés alatt is aktívabban voltak.

„Hát nagyon próbálok gondolkodni, hogy volt-e olyan külsős személy, mármint hogy így a településről, aki tényleg ott volt. A tesitanár mindennap jött. Igen lehet, hogy volt, aki konkrétan minden nap ott volt, de nagyon nem emlékszem, és mondjuk azt mondom, hogy öten voltunk így összesen, és nem jöttek gyerekek. Szinte egyáltalán nem jöttek diákok egy-kettő volt, pl. a helyi mentorunk lánya jött segíteni. Az egyértelműen megvan így az emlékeimben, hogy Diósjenőn szinte senki nem jött segíteni, és magában a tervezési folyamatban is sokkal kevesebben vettek részt. (F interjúalany)

16. ábra: A felépített diósjenői közösségi tér részlete

(Forrás: <http8> - Lépték-Tervezzünk közösen Facebook oldal)

Kisapáti

Kisapátiban éppen ahogy a tervezés során is, a megvalósítás során is nagy létszámú közösségi részvétel volt jellemző. Ami a település sajátossága miatt látható, hogy minden korosztály aktívan részt vett az építés folyamatában, ki a maga tudása és képessége szerint. A falusi közösség szempontjából az építési folyamatnak a legnagyobb tanulsága az, hogy képesek együtt dolgozni, közösen létrehozni valamit, amit utána együtt használnak. És ez mindenki igényeit kielégíti.

"Amikor a kivitelezés volt, akkor inkább a helyiek vettek részt, és ami nekem nagyon-nagyon nagy öröm, és ha visszagondolok még mindig, hogy azok a nyaralótulajdonosok, akik abban az időszakban itt voltak a nyaralójukban, ők is feljöttek. [...] Tehát ha kellett erőgép vagy munkagép, akkor itt volt, ha kellett árokásó gép, markoló, akkor itt volt. A helyiek meg gyakorlatilag egész nap. Lehet, hogy egy kicsit elmentek haza pihenni, mert akkor nagyon meleg volt. [...] És délután amikor már egy kicsit csendesedett a hőség, akkor jöttek vissza és ők aztán egész estig is éjszakáig csinálták." (G interjúalany)

17. ábra: A felépített közösségi tér Kisapátiban
(Forrás: Saját kép)

6.5. Értékelés, hatásmérés

A KTT keretében a tervezési folyamat az építést követően a tér átadásával ér véget. Így azt, hogy a későbbiekben a teret hogyan hasznosítják, vagy mi történik vele nehéz követni, ahogyan azt is, hogy maga a tervezési folyamat milyen valós eredményeket ért el a település közösségében. A KTT keretében sajnos nincs még példa hatásvizsgálatra. Személyes módon és keretek között, utólagos beszélgetésekből derülhet fény arra a program vezetői számára, hogy milyen keretek között hasznosul a tér, illetve mi történik azzal a megépítést követően.

„Egyébként szerintem ezt a teret nagyon-nagyon kihasználják. Tényleg, tehát hétvégén is lejönnek ide játszani a srácok. Sokszor itt vannak iskolaidőben is, használják, meg szóval úgy igen, ez a tér ez ki van használva, úgyhogy ez tényleg jó, hogy itt van.” (C interjúalany)

Általánosságban elmondható, hogy a program hasznossága megjelenik a megépített tér funkciójában, de az, hogy az települési szinten milyen változásokat tud előidézni már egyértelműen a helyi közösségen, illetve a település vezetésén múlik. Az ifjúság számára épített terek magas szintű felhasználást eredményeznek, kiemelten Diósjenő és Nógrád esetében, hiszen ott az iskolaudvarhoz kapcsolódnak. Diósjenő esetében sajnos azonban megkérdőjelezhető a települési szintű eredmény, hiszen utólagos döntéssel az iskolaudvart nem nyitják meg, így a tér csak az iskola tanulói számára és csak iskolaidőben használható.

„Én végtelenül nyugodt és elégedett vagyok azzal, hogy az iskolának terveztünk. De az iskola -bár szó volt róla és hosszas beszélgetés volt önkormányzat és az iskola között- azt a döntést hozta, hogy nem fogja kinyitni a kapuit iskolaidőn kívül. Tehát létrehoztunk így egy teret, ami csak az iskolásoknak használható. És igazándiból a település majdnem összes gyereke oda jár. Ha ezt végiggondolod, hogy ha csak őket érem el ezzel, az nekem igazándiból ezen a ponton elég, látva azt, hogy nekik milyen terveik voltak. De mégis bennem van az, hogy egy települési közösségi térnek csak szabadnak kéne lennie, csak be kellene menniük vasárnap is. És egyébként be lehet menni, mert mindenki tudja, hogy nem lakatolják a kaput.” (A interjúalany)

A települési szinten mérhető hatás sokszor nemcsak a tér használatában merül ki. Kisapátiban a közösségi tervezés eredményeképpen új kapcsolódási pontok alakultak a betelepülő „gyüttmentek” és az őslakosok között. Felismerték, hogy együtt is tudnak dolgozni, közösen programokat megvalósítani és tenni a faluért. Az alapjáraton civil szervezetekben nem bővelkedő faluban elindultak a szerveződések, melyek sok esetben a tér felhasználásával vagy éppen további szépítésével járnak, de adott esetben a település más területeire is kiterjednek.

„A filmvetítést már elkezdjük és azt folytatni is fogjuk. Plusz volt már két esemény, ami ilyen főzős-evős volt, meg fát ültettünk köré. Most például meg végre elültetjük a szőlőtőkét, amik majd befutják, hogy árnyékot adjanak. Tehát már azok is meg vannak vásárolva. Plusz, ahogy jobb az idő, most így perdül a hegy és elkezdjük szervezni oda a programokat, de ami igazán jó, hogy most már egy-két ilyen falusi program is oda lesz rakva, nem a foci pályára. Például a tavalyi falu napunk is ott volt, ami nagyon jól sikerült. Tehát az egész olyan nagyon jó helyre lett rakva, és így organikusan beilleszkedik, és már itt támaszkodik rá a közösség, a szervezők is.” (H interjúalany)

Nádasdon még nem lehet beszámolni a közösségi tér eredményeiről, hiszen még nem valósult meg az építés. A településen azonban már most észlelhetők olyan közösségi változások, melyeket a programot kezdeményező polgármester és a helyi művelődésszervező reméltek.

És a cél még mindig előttük: „talán a fiatalok között elindul egy olyan szerveződés, ami ezért jön létre. Mint egy mag, amit elültet valaki, és akkor majd abból talán kinő valami. Lehet, hogy épp csak egy jó emlék lesz, de az biztos, hogy öt év múlva, vagy nyolc év múlva, amikor középiskolások lesznek azok a gyerekek, akik most itt a legaktívabbak, azok más önszerveződő dolgokra is képesek lesznek.” (I interjúalany)

7. A Közösség- Tér -Település program és a helyi közösségi tervezés hatása a vidékfejlesztésre

Az, hogy a KTT program keretében megvalósított közösségi tervezési folyamatok milyen szerepet játszhatnak egy-egy vidéki térség fejlesztésében sok mindenben múlik. A vidékfejlesztésben meghatározó a helyi erőforrások felhasználása, de emellett az is fontos, hogy a közösségi erő, a társadalmi tőke milyen szinten van az adott településen.

18. ábra: A KTT program 4 településének vizsgálati szempontjai és összehasonlítása
(Forrás: Saját szerkesztés a kutatás adatai alapján)

	Nógrád	Diósjenő	Kisapáti	Nádasd
Kezdeményezés				
- kormányzat			X	X
- vállalkozás				
- helyi civil szervezet vezetője				X
- helyi közösségi vezető	X	X	X	X
- KTT program képviselője	X	X		
Részvétel szintje				
- tájékoztatás	X	X	X	X
- konzultáció	X	X	X	X
- megbékélés, kompenzáció	X	X	X	X
- partnerség	X	X	X	X
- átadott döntési hatalom			X	X
- közösségi irányítás				X
Tervezés célcsoportja				
- teljes lakosság	X	X	X	
- fiatalok (14-30 év)	X	X		X
- gyerekek (8-14)	X	X		X
Finanszírozás módja				
- pályázati forrás	X	X	X	
- helyi vállalkozók hozzájárulása		X		X
- közösségi finanszírozás				X
- helyi kormányzati támogatás				X
Hatás				
- erősödő közösség	X		X	X
- új közösségi kezdeményezések	X	X	X	
- együttműködési készség erősödése	X	X	X	X
- új ötletek a település fejlesztésére			X	X
- közösségi kezdeményezésen alapuló projektek			X	

A KTT program során megvalósult, vagy megvalósulás alatt álló programok esetében több szempontból vizsgáltam a hatásokat. Az alap feltevést az képezi, hogy maga a közösségi tervezési folyamat egy közösségfejlesztési eszköz is a település kezében, melyet, amennyiben jól használ vagy kihasznál, akkor erősíti a társadalmi tőkét, és így a jövőben sikeres helyi kezdeményezések alkotói lehetnek a helyi közösség tagjai. Így a fejlődés tovább tud gyűrűzni, és nemcsak egy közösségi térrel gazdagodik a település, hanem ezen túlmutató eredményei is vannak a folyamatnak. A KTT program keretében megvalósult programok vizsgálati szempontjait és összehasonlítását a 18. ábra mutatja be.

7.1. A kezdeményezés eredete

A LEADER-megközelítés egy alapvető feltétele, hogy alulról-jövő kezdeményezésként valósuljanak meg a helyi fejlesztések. Az endogén erőforrásokra való építkezés kiemelkedő jelentőségű a KTT esetében is, minden felhasznált erőforrás tekintetében. Azonban a kezdeményező személyét illetően a vizsgált települések esetében egyértelműen kiderült, hogy a kezdeményezés eredete fontos, de nem a legmeghatározóbb szempontja a program sikerességének, és a részvétel szintjének emelésének. Nógrád és Diósjenő esetében még csak helyi mentor volt jelen a településen, és a megkeresés és a kezdeményezés a KTT vezetőitől érkezett. A kormányzat mind a két esetben támogatta a részvételt és a helyi megvalósítást.

„Diósjenőn és Nógrádon még azzal a modellel mentünk, hogy volt egy helyi mentorunk. Ez a helyi mentor volt a helyi lábunk. Mindenképpen Budapest környékén szerettünk volna települést találni, ami főleg az egyetemek miatt volt szükséges. Szem előtt kellett tartanunk, hogy hány kilométert tudnak az egyetemisták utazni, a tanulmányaik alatt úgy, hogy folyamatosan tudjanak jönni, hogy az még megvalósítható legyen.” (B interjúalany)

Az összehasonlításból egyértelműen látható, hogy a részvétel szintje, a közösség elköteleződése nincs összefüggésben azzal, hogy ki kezdeményezi a program megvalósítását. A kulcs abban van, hogy a helyi kormányzat támogatóan tudjon fellépni, illetve helyi szinten legyen egy, vagy több olyan személy, aki a közösség tagjaira hatással tud lenni, szervezőként aktív szerepet tud vállalni. Lehet ő művelődésszervező, a kultúrház vezetője, civil szervezeti vezető, vagy akár csak egy aktív és kommunikatív helyi lakos, aki kiáll a kezdeményezés mellett. Ugyanakkor a kormányzat támogatása nélkül a program nem megvalósítható meg és nem várt kihívásokba ütközik. Éppen ezért váltott modellt a KTT vezető csapata az évek folyamán – felismerték, hogy fontos, hogy a helyi kormányzat tagjai kezdeményezzék a programot, mert külső kezdeményezés esetében megvan annak a veszélye, hogy a megvalósítás során elmarad a várt eredmény, vagy nem az az eredmény születik, ami elvárt. Nógrádon a

polgármester erőteljesen befolyásolta a megválasztott helyszínt, ezért lett a végső döntés az iskola melletti tér, míg Diósjenőn úgy döntöttek, hogy az iskolaudvart nem nyitják meg iskolaidőn kívül, így annak a térnek a valós közösségi szintű használata nem tud megjelenni a jövőben.

„Szerintem Magyarországon -nem tudom, hogy nem Magyarországon hogy működik-, de hogy a településvezetők akarata, az mennyire sokat számít. És ez itt is nagyon gyorsan megmutatkozott, hogy mennyire akar benne részt venni, hogy mennyire ért egyet, hogy mennyire hagyja, hogy más is hozzon valamit.” (C interjúalany)

A legmeghatározóbb jellemző a kezdeményezés tekintetében az, hogy a kezdeményezőnek legyen hite ebben a folyamatban, amit tovább tud adni, és ezzel mozgósítani tudja a helyi közösséget. Fontos, hogy a közösségi tervezés folyamatát megfelelően be tudja mutatni másoknak is, és így el tudjon érni és be tudjon vonni újabb érdeklődőket. Ebből látható, hogy a kezdeményezések sikeressége nem a polgármester, vagy a helyi ember kezdeményezése között rejlik, hanem sokkal inkább más területi és társadalmi jellemzők határozzák meg.

„Én mindent tovább vinnék, mert én hiszek ebben, hogy ez így működik igazából. És így lesz tartós. Mert hogy ez egy hosszú folyamat, ami megalapozza a jövőt, tanít és hitet ad. Meg eredményt mutat a végén.” (I interjúalany)

7.2. Közösségi részvétel szintje

A KTT közösségi tervezési folyamata az állampolgári részvétel legmagasabb szintjére épít, vagyis a döntéshozók és a helyi közösség tagjai általi közös döntéshozatalra, a valódi részvételre. Azzal a feltételezéssel indul neki a tervezésnek, hogy a helyi társadalom megfelelő tudással és kapacitással rendelkezik ahhoz, hogy véleményt alkosson és közös erővel döntsön, hogy elfogadja a demokrácia azon elvét, hogy a közösség akarata az egyén akarata felett áll. Emellett azt is feltételezi, hogy a döntéshozói szint akaratát szolgálja a közösségi tervezési és építési folyamat lebonyolítása a településen.

A négy vizsgált településen a KTT folyamata más részvételi aktivizmussal és döntéshozói attitűddel valósult meg. A települések részvétele közötti összehasonlítást a 19. ábra foglalja össze. Látható, hogy a polgármester részvétele és a közösség részvételi aránya nincs összefüggésben, hiszen pont azokon a településeken érzékelhető nagy arányú lakossági részvétel mind a tervezési folyamat, mind a megvalósítás során, ahol a polgármester a folyamatban aktívan nem vett részt.

19. ábra: A KTT részvételi adatai számokban

(Forrás: Saját szerkesztés a KTT adatai alapján)

	Nógrád	Diósjenő	Kisapáti	Nádasd
Elkészített interjúk száma	11	6	25	20
Kitöltött kérdőívek száma	49	78	47	14
Lakossági konzultációk, találkozók száma	3	5	7	6 (tervezett)
Részvevő közösség-szervezők és építészek száma	13	13	8	4
Átlagos résztvevői létszám a tervezési folyamatban	80	60	40-50	80
Tervezési fókusz célcsoportjának átlagéletkora	13	13	35	12
Átlagos résztvevői létszám a tájékoztató eseményeken	25	10	40-50	15-20
Átlagos résztvevői létszám a megvalósítás során	30	5	40-50	nincs adat
Kezdeményezők száma a településen	1	1	2	2

A közösségi tervezési folyamatokban a részvétel arányát nagyban befolyásolja az, hogy milyen a település összetétele, mekkora a lakosságának a száma és elsődlegesen, hogy milyen társadalmi kapcsolatrendszerrel, közösségi élettel rendelkeznek, illetve milyen a társadalmi tőke szintje a településen. Két település esetében még a Covid hatásai is érzékelhetőek voltak. A tervezés időpontja esetében itt a várt részvételre ez a külső körülmény is hatással volt. Ebből kifolyólag a személyes találkozásokon a részvételi arány elmaradt a várthoz képest, azonban az online megkereséseknek köszönhetően a lakosság nagy részét meg tudták mozdtítani, és el tudták érni azt, hogy véleményt formáljanak mind Diósjenő, mind Nógrád esetében. A kérdőívezés, illetve az online szavazások részvételi aránya ezeken a településeken sokkal nagyobb volt, mint ott, ahol a program már a Covid utáni években valósult meg.

„Diósgyőrnek abban az időben nem volt művelődési háza és közösségi tere, tehát hogy csak az önkormányzatban lehetett egy kis teremben összegyűlni. Meg egyébként akkor volt a Boróka Ház, ami egy civil kezdeményezésre létrejövő közösségi tér, aminek a településen belül ilyen két irányú megítélése volt: a gyűttmentek között egy nagyon szeretett, nagyon kedvelt hely, míg a régóta ott élőknek meg egy nehezen érthető, vagy dekódolható tér volt. Tehát, hogy ott már a térválasztás is, hogyha nem az önkormányzat terében akartunk találkozni, hanem egy otthonos térben, mint a Boróka Ház, már az egy

izgalmas dolog volt, hogy na oda mindenki eljönne-e. De ennek a hiánya nagyon érződött a település minden szintjén.” (B interjúalany)

Látható, hogy azon a településen, ahol a legelkötelezettebb volt a kezdeményezés a polgármester részéről, ahol a legkitartóbb volt a polgármester, hiszen ő maga is ismeri ezeket a folyamatokat, a részvételi arány az online és személyes kérdőívezés esetében is a legalacsonyabbnak minősült. Ugyanakkor ezen a településen azoknak a személyeknek a száma, akikkel személyes interjút folytattak a közösségfejlesztők az egyik legmagasabb volt. Ez annak is köszönhető, hogy a településen már aktív közösségi élet zajlott korábban is, így nagyon sok olyan szereplő van, akik ezt a közösségi életet befolyásolják, formálják.

Azon a településen, ahol a polgármester maga egyáltalán nem vett részt a folyamatban (a helyi kormányzat más tagjai igen), ott volt a legmagasabb a helyi részvétel. A településen egy nagyon erős közösségi szervező tevékenykedik, illetve könnyű elérni a helyi csoportosulásokat, pl. a nyugdíjas klubot. Emellett a gyűttmentek már korábban is keresték azokat a lehetőségeket, ahol a helyiekkel kapcsolódni tudtak és ebben a folyamatban sikerült megtalálniuk. Megállapítható, hogy ezen a településen a legerősebb a társadalmi tőke szintje, csak két csoport eddig elkülönülten élte életét és külön szerveződtek. Ez a lehetőség adott volt a kapcsolódásra, arra, hogy közösen hozzanak létre valamit.

„Az nem iskolai tervezés volt, hanem folyamatosan települési szintű. És az egy állandó szint volt. És attól volt nagyon különleges, hogy nem az osztály szettek, amiben bemegyek és biztos, hogy lesz ott 20 gyerek aki örülni fog, hogy vele erről dolgozunk, hanem ott vagyunk péntek este és ott van 20-30 ember és másnap megint, mert 2 napos tervezéseket csináltunk pont azért, hogy ha valaki nem tud pénteken jönni, akkor még valamit át vigyünk szombatra is ,és másnap is ott voltak nem ugyanazok.” (A interjúalany)

A közösség aktivizmusa és elköteleződése nagyban függ attól, hogy a helyi kormányzás mennyire teszi ezt lehetővé a településeken. Ahol erőteljesen egy kézben tartott kormányzás a jellemző, ahol a polgármester általában maga kezdeményezi a fejlesztési folyamatokat, és a korábbi években nem volt példa arra, hogy a közösség igényeire építkező fejlesztési folyamatok induljanak, azokon a településeken látható volt, hogy a polgármester véleménye a közösségi tervezési folyamat során is erőteljesen megjelent. A KTT az önkormányzat tulajdonában lévő területekkel dolgozik, ezért a polgármester és a képviselők szerepe abban jelenik meg elsődlegesen, hogy ők milyen mértékben és arányban engedélyezik a területek használatát. Ez nagyban függ attól, hogy hogyan tudják elfogadni a közösség ötleteit, mennyire tudnak adni a véleményükre, és hogyan tudják azokat a település fejlesztési folyamataiban, a már kialakult tervek közé beilleszteni. Nógrád esetében egyértelműen látszódik, hogy a végső fejlesztési

helyszín kiválasztásában a lakosság sokkal kisebb szerepet játszott, mint maga a polgármester. Hiszen alapjáraton ő mondta ki a végső döntést azzal kapcsolatban, hogy melyik területen lehetséges a fejlesztési folyamat megvalósítása.

A tervezési folyamat nem várt meglepetésekkel is tud szolgálni. A KTT során két település esetében is jellemző, hogy a gyűttmentek száma megnövekedett. Kispáti esetében az ebből keletkező társadalmi tőkét a maguk javára tudták fordítani, míg Diósjenőn elzárkózott a közösség a párbeszédőtől.

„Egyébként nem maga az eredmény a lényeges ebben a folyamatban, hanem maga a folyamat, és amit fog majd eredményezni. Tehát az, hogy együtt dolgozik valamin a közösség, és hogy ebben erősödnek és tanulnak közösen, az lesz igazából a lényeg. Meg ez tényleg egy jó alkalom volt arra, hogy jobban megismerjük egymást. És itt megint csak a falut meg a hegyet tudom hozni, mert mint ahogy lett volna egy ilyen plexi fal köztünk pedig tényleg próbálkoztunk, csak a tudod a hülye pesti értelmiség szintjén, amit azért úgy éreztünk, hogy nem oké, csak nem tudtuk megfogni a dolgokat a faluból meg direkt lenéznek minket, tehát olyan szinten, hogy semmit nem mondhatunk, mert az csak szar. Mi nem tudjuk hogy lehet csinálni. És akkor itt voltak a moderátorok, tehát, hogy ők kérdeztek és akkor kiderült, hogy jó ez is ért hozzá és az nem is mond olyan hülyeséget, ja, hogy ez tud kalapálni, az meg tud utánfutóval tolatni, tehát ilyen egész hétköznapi dolgok derültek ki és ez úgy jó volt.” (H interjúalany)

Nem állapítható meg általánosan az, hogy mi okozza a részvételi elköteleződést és azt, hogy egyik településen miért működik valami, ami egy másik településen nem. Minden települést a saját valóságában kell vizsgálni, és a szakmai hozzáállás is a közösség adottságaihoz kell, hogy viszonyuljon. Ez a helyi identifikáció nélkülözhetetlen a sikeres helyi fejlesztések és a lakosság részvételének előmozdítása érdekében. A vidékfejlesztési programok azon elmélete, hogy a részvételiséget kell hangsúlyozni, és az integrált megközelítést kell alkalmazni láthatóan csak akkor tud működni, ha a fejlesztés kérdése személyesen megérinti őket, illetve a társadalmi tőke elég erős hozzá, vagyis a település közössége készen áll véleményt nyilvánítani, megosztani, közösen döntést hozni, és így a szubszidiaritás elvét érvényesíteni a településen.

„Viszonylag sok olyan emberünk volt, akivel tudtunk együtt dolgozni: leginkább egyébként a tanárok, tehát miután kiderült, hogy az iskolaudvaron fogunk építeni, utána több tanár igazából érezte szerintem azt, hogy ez nekik jó lesz, mert hogy azért az elején mindkét helyen elég nagy kétségekkel fogadtak minket, hogy persze tők jó idejövünk, tervezünk valamit, úgyse lesz belőle semmit, aztán amikor rájöttek arra, hogy

még mindig itt vagyunk és még mindig tervezzük, és ez jobban halad előre. Akkor úgy egy-két ember elkezdett hinni benne hinni, hogy ez tényleg megvalósul.” (C interjúalany)

7.3. Szektorköziség és együttműködés

Az integrált vidékfejlesztés egyik alapvető feltétele az, hogy szektorközi együttműködések keretében jöjjenek létre a helyi fejlesztések. A KTT folyamatai ugyan elsődlegesen a helyi lakosságra koncentrálnak, mellőzve azt a tényt, hogy ők a helyi kormányzat képviselői, vállalkozók vagy aktív vezetői szerepet töltenek be civil szervezetekben, mégis megfigyelhető az, hogy azokon a településeken, ahol a különböző szférák képviselői aktívan jelen tudnak lenni, mozgósítani tudnak, ott sikeresebben működik a lakosság elérése és bevonása.

A kormányzat támogatása a program egésze során elengedhetetlen még abban az esetben is, ha maga a kezdeményezés nem tőlük érkezik. Kiemelkedően fontos, hogy a teljes folyamatot annak minden kihívásával és bizonytalanságával együtt akarják lebonyolítani a kormányzat tagjai. Hiszen ez egy olyan folyamat, melynek eredményét tudni lehet, de azt, hogy miért az lesz és hogyan jut el odáig a közösség, azt nem. Ezt képesnek kell lenni elfogadni, és eszerint a tudás szerint részt venni a fejlesztési folyamatban.

„A polgármesterrel az építés átadása és a megvalósítás során találkoztunk többet a tervezésben nem lépett be aktívan, ott viszont az önkormányzatban volt egy olyan támogatottság, hogy a két alpolgármester vezetési helyben a települést, és a teljes testület folyamatosan aktív résztvevője volt a programnak, a kivitelezésben és a tervezésben is benne volt.” (A interjúalany)

A helyi vállalkozások részvétele a nádasi KTT esetében kap kiemelt jelentőséget. A közösségi finanszírozás egy olyan újfajta közösségi megközelítést ad a programnak, mely a részvételt egy új fokra emeli. A helyi erőforrásokat jól ismerő és használó vállalkozások azok, akik a legjelentősebb tőkét tudják biztosítani a közösségi finanszírozás során. A cukrászda, a fodrászat és a helyi edzőterem is elengedhetetlen forrásai az információ mozgásának, és a közösség tagjainak még szélesebb skálán való elérésének. A vállalkozásokban emellett olyan helyi tudás van, melyet ki kell használni a fejlesztés során. Elmondható, hogy sok erőforrás érkezik a helyi fejlesztésbe a helyi vállalkozók részéről, azonban itt vékony a határ abban, hogy a folyamatban, mint közösségi tag vagy mint helyi vállalkozó vesznek-e részt. Annyi bizonyos, hogy fontos, hogy azok a helyi vállalkozások, akik egyben közösségi vezértagok is, aktív szerepet kapjanak a fejlesztés során és saját erőforrásaikat így be tudják vonni a folyamatokba.

„Például az erdészettel egyeztetünk, akkor tőlük kaptunk cövekeket. Sőt segítettek a cövekeknek a lyukak kifújásával és a behelyezésével. Tehát tényleg olyan dolgokban, amihez valamilyen gép kellett volna, vagy ilyesmi. Tehát ilyen segítséget abszolút kaptunk.” (C interjúalany)

A helyi civil szervezetek és elsődlegesen a civil közösségi vezetők részvétele nagy jelentőséggel bír. Talán ők azok, akik a leginkább meg tudják mozditani a helyi lakosságot, hiszen nekik van közvetlen kapcsolatuk velük. Nógrádon és Nádason is nagy jelentősége van a helyi civil szervezetek részvételének, míg Diósjenőn érezhető volt annak a hiánya, hogy a településen nincsenek civil kezdeményezések és művelődésszervező sem tevékenykedik. Ezzel szemben Kisapátiban nem okozott gondot a civil szervezetek hiánya, mert nagyon aktív informális kezdeményezések, csoportosulások működnek helyben.

„Kisapátiban az egyik nagy kihívásunk volt, hogy nincsenek bejegyzett civil szervezetek. Informális civil körök vannak, a nyugdíjas kör és az értéktár például. És formálódik a Kisapáti Hegyközössége Szent György Hegyért kör, szóval ott is van egy informális csoport. A nyugdíjas körnél független attól, hogy nem egyesület, a képviseleti rendszer működik, szóval ott a nyugdíjas kör elnökét megszólítom, és ő mozgósítja az egyesületet, és ez teljesen működőképes volt. Úgyhogy jelezték, hogy a hegynek is van egy saját informális kommunikációs köre, és még akár az is letapogatható volt, hogy hogyan és honnan jön az aktív mag.” (B interjúalany)

Az egyértelműen látható, hogy a szektorok, szférák megszólítása különösen fontos, hiszen így lehetséges egy olyan kommunikációs csatorna kialakítása, amivel a közösségi tervezés híre a legtöbb lakóhoz eljut. Az, hogy a szektorköziség a megvalósítás során mennyire fontos, inkább az erőforrások tekintetében lehet felmérni.

7.3.1. Közösségfejlesztés, mint eszköz

A közösségfejlesztők támogatása a közösségi tervezési folyamatban kiemelkedően lényeges, hiszen ők azok, akik olyan tudást tudnak hozni a településre, amelyre az ott élő lakosság körében nem lelhetünk rá. Amennyiben ez a tudás rendelkezésre áll, a település közössége készen áll az önfejlesztő folyamatokra már. A közösségi tervezésben résztvevő emberek mindegyike elfogadja ezt a külső segítséget. A KTT-ben a közösségfejlesztők a konzultációk facilitálásáért és a megfelelő módszertan megválasztásáért is felelnek, így sikeresen végződnek a folyamatok, hiszen folyamatosan olyan iránymutatást adnak a beszélgetéseknek, amelyeket a résztvevők igényeire alapoznak. Mindez azt is eredményezi, hogy a továbbiakban akár maguk is képesek lesznek ilyen folyamatok lebonyolítására azáltal,

hogy megismernek ilyen módszereket és fejlesztik kompetenciáikat ezen a területen. A gondolatok összegzése, az ötletek csoportosítása és a vélemények megfelelő formálására való felhívás, mind-mind olyan eszközök a közösségi tervezési folyamatot facilitáló személy kezében, melyek elősegítik azt, hogy az eredmény valóban a közösség igényeire épüljön, és a megvalósítás sikeressé válhasson azáltal, hogy olyan eredmény tud megszületni, melyet a közösség minden tagja elfogad.

„Illetve kell egy jó csapat, aki az egészet mozgatja. De ahogy sok minden más, ez is egy tudomány. És érteni kell, ismerni kell az embereket, illetve azokat a lépéseket, amivel egy lépést előre szabad haladni, vagy éppenséggel át lehet ugrani. Tehát, hogy érteni kell hozzá. Mert hát, -ami szomorú, de így van- szerintem egy messziről jött embernek, egy kívülállónak sokszor jobban elfogadják, mintha egy helyi próbálja meg. Mert úgy mit tudom én 'már megint mit akarsz' vagy 'ez hülyeség'. Aztán le van tudva. De úgy, hogy egy csapat, ráadásul egy olyan csapat, amelyik tudja, hogy hogyan kell ezeket meglépni. Akkor azok hatással vannak a helyiekre. Jobban hatással, mint egy helyi lenne.” (I interjúalany)

A KTT keretében megvalósított projektek egy-egy közösségi tervezési folyamat által és egy közösségi tér megépítésén keresztül végsősoron a helyi közösség fejlesztését célozzák. A települések lakói a közösségi tervezési folyamat során kapcsolódni tudnak egymással, erősödik együttműködési készségük, és elindul közöttük egy olyan folyamat, amely további kapcsolódásokat, hálózatosodást, networkinget tud előidézni.

„Ami ezekben a folyamatokban megvan, hogy egy közösséget kovácsol, tehát nem az az eredmény, hogy a bunki elkészül, hanem, hogy addig akik csatlakoznak azok egy olyan magot, egy olyan közösséget alkotnak, akikkel aztán már minden más egyebet is lehet tenni, és abban ez jó példa volt.” (I interjúalany)

A helyi lakosok bátrabban fejezik ki véleményüket, mert tudatosan bennük az, hogy az adott esetben nyitott fülekre is tud találni. Ötleteik kifejezésével elérhetik azt, hogy olyan helyi programok valósulhatnak meg, amelyek nem csak ők, de a közösség többi tagjának is az érdekeit szolgálják. A társadalmi tőke erősítésével olyan helyi kezdeményezések indulhatnak el, melyek gazdasági fejlődést is eredményezhetnek. A közösségfejlesztés tehát egy olyan eszköz a vidékfejlesztés szolgálatában, melynek kiaknázása szükségszerű.

„Tehát a koncepció az nagyon-nagyon fantasztikus. Nekem így felelevenítette azt, amit én a LEADER projektekről gondoltam még a legeslegelején. Volt szerencsém azzal is találkozni 2000 vagy 2002-ben, amikor még a kísérleti programot próbálták ki Magyarországon. És valami ilyesmi volt bennem, hogy leülünk az emberekkel,

beszélgetünk több szempontból, egy kicsit tervezünk, hogy mit szeretnének a térségnek, mi lenne jó a településnek, és aztán együtt megcsináljuk, és hát az ezt hozta. Hogy ez az ígéret, és az is nagyon izgalmas volt, hogy nem lehetett tudni, hogy pontosan hogy alakulnak a folyamatok.” (C interjúalany)

8. Összefoglalás és eredmények

“A helyi közösségek megerősödéséhez az emberek közötti bizalom megerősítése szükséges. Ehhez meg kell ismerjünk egymást, és ez csak közös cselekvéseken keresztül lehetséges.” Beke Márton fogalmazza meg ezeket a gondolatokat a KTT programhoz kapcsolódóan ([http1](#)). És pontosan ez az, amit közösségfejlesztő, vidékfejlesztő szakemberként ki kell emelnünk. Az emberek közötti bizalom erősítése által a helyi lakosok beszélgetésekbe kezdenek. A beszélgetések ötletekben, problémafelvetésekben és megoldáskeresésekbe vezetnek, melynek eredményeképpen változás jön létre. A KTT közösségi tervezési folyamata azért is mondható helyi közösségfejlesztésnek is, mert teret ad a lakosoknak a kapcsolódásra, a beszélgetések indítására. Olyan személyeket hoz össze, akik -elsődlegesen a helyi bizalmatlanság magas szintje miatt- nem találkoznának, nem kapcsolódnának. A közös beszélgetések pedig közös cselekedetökké alakulnak, melyek változást idéznek elő. Olyan változást, melyet a helyi társadalom tagjai kezdeményeznek és hajtanak végre.

A KTT program hatása így nem áll meg ott, hogy megépül egy közösségi tér. Ennél sokkal mélyebb szintekre jut el. Olyan lehetőségeket teremt, mely erősíti a helyi társadalom együttműködő készségét, hálózatosodást, új kapcsolatrendszereket, szektorközi együttműködésekkel idéz elő, melyek a vidékfejlesztés legfontosabb erőforrásaként emlegetett társadalmi tőke erősödését eredményezik. Mindezt úgy teszi, hogy helyi adottságokra építkeznek, kihasználja a területi tőkét és fenntartható eszközökkel fejleszt.

A közösségi tervezési folyamat egy tanulási folyamat is egyben. A közösségfejlesztés eredményeképpen létrejött tanulás olyan értéket képez a település tőke rendszerében, amely más módon szinte nem szerezhető meg. Az, hogy közös erővel, helyi közösségi vezetők, aktív lakosok, véleményvezérek, vagy akár nyugdíjasok és a közmunkások közösen, a helyi kormányzattal és vállalkozókkal összefogva, külső segítséggel ugyan, de belső erőből létre tudnak valamit hozni, amely a saját igényeikhez alapszik, és amely a jövőben az ő életüket, életminőségüket fogja fejleszteni, mással nem pótolható.

A tervezési folyamatok változatosságában is látható, hogy hiába egyazon fókusszal indul a fejlesztés, a helyi közösség adottságai és erősségei mind-mind nagyban meghatározzák azt a módszertant, amivel végül a fejlesztési folyamatban dolgozni kell. A helyi adottságok és a helyi közösség igényeinek figyelembevétele meghatározó szerepet tölt be a fejlesztési folyamatokban. Az állandó beszélgetések, konzultációk, a mindig érkező új ötletek, nézőpontok, az újonnan csatlakozó emberek, mind-mind más perspektívát tudnak behozni a folyamatba, ezért a koncepció állandóan változik, folyamatosan formálódik és egyre inkább

közösség tagjainak igényeire épít. És ezek a folyamatok mind a közösség erősödését eredményezik.

A LEADER-megközelítés értékrendszerének alkalmazása a vidékfejlesztési stratégiákban a sikeres helyi fejlesztések alapját képezik. A programokkal elsődlegesen az a célunk, hogy a vidéken élők életminőségén javítani tudjunk a fejlődésen keresztül. A közösségfejlesztés, mint eszköz a sikeres vidéki térségek egyik esélye lehet. Ezzel elő tudunk idézni olyan új folyamatokat, melyek szolgálják a helyi gazdaság fejlődését, és fenntartható eszközökkel és módszerekkel hozzáadott értéket teremtet. Az integrált vidékfejlesztés közösségi megközelítésének a lényege, hogy a közösségek aktív bevonásával, a helyi erőforrások ismeretén és használatán át, a rurális teret egy újfajta hasznosítására törekszik. A közösségi tervezés folyamata nemcsak erre ad lehetőséget, hanem olyan erőt ad a település kezébe, mely minden jól működő társadalom alapja lehet: önszerveződő, aktív, cselekvő közösséget.

9. Irodalomjegyzék

- Arnstein, S. R. (1969): A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), pp. 216–224. DOI: 0.1080/01944366908977225
- Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. Szeged: JATEPress
- Bodnár, G. (2013): Endogén regionális fejlődés a rurális térségekben. In: Lukovics M. – Savanya P. (szerk.) (2013): *Új hangsúlyok a területi fejlődésben*, Szeged: JATEPress, pp. 42–61.
- Buday-Sántha, A. (2011): *Agrárpolitika—Vidékpolitika (A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió)*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Council of Europe (1996): *A European Charter for Rural Areas*, Doc 7507, Brussels: Committee on Agriculture and Rural Development Letöltés dátuma: 2024. március 10.
Forrás: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7451&lang=EN>
- EC (1996): *The Cork Declaration - A Living Countryside*. Brussels: European Commission Directorate General for Agriculture.
- EC (1997): *Agenda 2000 for a stronger and wider Union*, COM/97/2000, Brussels: Brussels, Commission of the European Communities. Letöltés dátuma: 2024. március 10. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A51997DC2000>
- EC (1999): A Tanács 1257/1999/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapról (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról, valamint egyes rendeletek módosításáról, illetve hatályon kívül helyezéséről. Pub. L. No. 1257/1999/EK. Letöltés dátuma: 2024. március 10. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A31999R1257>
- EC (2016): *Cork 2.0 Declaration - A better life in rural areas*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Európai Számvevőszék (2010): *A LEADER-megközelítés a vidékfejlesztés gyakorlatában. 5/2010 számú különjelentés*. Luxembourg: Az EU kiadóhivatala. DOI:10.2865/34270
- Európai számvevőszék (2022): *A LEADER és a közösségvezérelt helyi fejlesztés segíti a helyi szerepvállalást, de egyéb előnyökre továbbra sincs elegendő bizonyíték. 10/2022 számú különjelentés*. Luxembourg: Az EU kiadóhivatala. DOI: 10.2865/887382
- Eurostat (2019): *Methodological manual on territorial typologies*. 2018 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union. DOI: 10.2785/228845

- Csiki, A. (1999): A paraszti közösségtől a ruralitásig: A nemzetközi vidékkutatások utóbbi harminc évének néhány kulcsproblémája. *Szociológia*, 3, pp. 134–154.
- Dombi G., Horváth Á., Kabai G., Oláh M., Sági Z., Szabó P., & Tóth Balázs I. (2017): *A területi tőke és magyarországi dimenziói*. Balatonfüzfő: Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány.
- Eijsackers, D., Holst, F. van, Jávora, K., Kovács, K., Magócs, K., Sain, M., Vugt, S. van, & Woodhill, J. (2005): *Az integrált vidékfejlesztés gyakorlata Magyarországon—Kézikönyv a részvételen alapuló tervezéshez*. Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság; Regionális Kutatások Központja Közép- és Észak-Magyarországi Tudományos Intézete.
- Farkas T. (2002): *Kistérségek a Vidékfejlesztésben*. [PhD értekezés] Pécs: Pécsi Tudományegyetem – Közgazdaságtudományi Kar Regionális Gazdaságtan és Politika Ph.D. program. <https://real-phd.mtak.hu/88/>
- Farkas T. (2011): *A vidéki települések jövője és imázsa*. Kézirat, Vidékfejlesztési Szakkolégium, Gödöllő: Szent István Egyetem
- G. Fekete É. (1998): *Bevezetés az alulról vezérelt (bottom-up) vidékfejlesztés elméletébe és módszertanába*. Szolnok: Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola.
- Goda P., Hamza E., Mezei K., & Rácz K. (2022): A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában. *Gazdálkodás*, 66(6), pp. 532–558.
DOI: 10.53079/GAZDALKODAS.66.6.t.pp_532-558
- Jóna G. (2015): A rendelkezésre álló kihasználatlan erőforrások – az endogén növekedésemélet. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 6(17), pp. 151–165.
DOI: 10.19055/ams.2015.6/17/9
- Kis, K. (2006): Partnerség és társadalmi tőke a vidékfejlesztésben. *Parola*, 2–3, pp. 28–31.
- Kniesz A. (2021): A területi tőke szerepe a vidékfejlesztésben. *Acta Sociologica – Pécsi Szociológiai Szemle*, 7(1). pp. 57-73. DOI: 10.15170/AS.2021.7.1.4
- Kovács I. (2010): *A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. [Akadémiai nagydoktori értekezés] Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.
<https://real-d.mtak.hu/296/>
- Kovács, I. (2022): Vidékszociológia. *Szociológiai Tudástár*, 5, 149. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó
- Kovács A. D., Farkas J. Z., & Perger É. (2015): A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete. *Tér és Társadalom*, 29(1), pp. 11–34. DOI: 10.17649/TET.29.1.2674

- Kovács, E., & Péterfi, F. (2005): A közösségi részvétel erősítése a fenntartható vidékfejlesztés igazi esélye. *Parola*, 2. Letöltés dátuma: 2023.december 11. Forrás: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/a-kozossegi-reszvetel-erositese-a-fenntarthato-vidékfejlesztés-igazi-eselye/>
- Kulcsár, L. (2017): *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: Regionális és kulturális összefüggések*. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó.
- Kulcsár L. I. (2020): Vidékfejlesztés Magyarországon: Mérföldkövek egy göröngyös úton. *Tér és Társadalom*, 34(4), pp. 165–171. DOI: 10.17649/TET.34.4.3325
- Magyar, T. (2003): A vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az Agenda 2000 félidejekor. *Gazdálkodás*, 47 (2.), pp. 5–15.
- Miniszterelnökség Stratégiai Tervezési és Értékelési Főosztály (2023): *CLLD eszköz megvalósításának kiadványa*. Budapest: Pátria Nyomda.
- Mormont, M. (1987): Rural nature and urban natures. *Sociologia Ruralis*. 27(1) pp. 1-20.
- Moseley, M. J. (2003): *Rural development: Principles and practice*. London: SAGE.
- Nemes G. (2000a): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája – az integrált vidékfejlesztés lehetőségei. *Közgazdasági Szemle*, 48(6), pp. 459–474.
- Nemes, G. (2000b): *A vidékfejlesztés szereplői Magyarországon. Intézmények, megközelítések, erőforrások*. Budapest: KTK/IE Műhelytanulmányok, 2000/10. MTA/KTI
- Nemes, G. (2004): *Constructing rural development: Models, institutions, policies and the eastern enlargement*. [PhD értekezés], Newcastle: Newcastle University. <http://theses.ncl.ac.uk/jspui/handle/10443/244>
- Nemes, G. (2005): Integrated rural development - The concept and its operation. *Műhelytanulmányok*. 6, pp. 1–54.
- Nemes G., Tomay K., Sulyok M. J., & Orbán É. (2022): Vidéki turizmus és dzsentifikáció a pandémia idején. In: Horeczki R. & Szabó T. (2022): A vidéki Magyarország a pandémia korában. IX. Falukonferencia Pécs: KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs, pp. 197-208.
- OECD. (1994): *Creating rural indicators for shaping territorial policy*. Paris, Washington, D.C.: OECD Publications and Information Centre
- OECD. (2001): *Territorial Outlook*. Paris: OECD. DOI: 10.1787/9789264189911
- Patkós, C. (2014): A LEADER-program Európában és Magyarországon. *Vidékfejlesztés és Oktatás*, 2014/3, pp. 394–402.
- Póla P. (2019): A vidékfejlesztés helyi erőforrás rendszere. In: Farkas J. Zs., Kovács A., Donát Perger É., Lennert J., Hoyk E., & Gémes T. (szerk.) (2019): *Alföldi kaleidoszkóp. A*

- magyar vidék a XXI. században. Tanulmányok a 70 éves Csatári Bálint köszöntésére.*
Kecskemét: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete. pp. 264-275.
- Ritter K. (2019): *A vidékbiztonság vidékgazdasági alapjai.* Budapest: Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet.
- Spitzer, H. (1991): *Raumnutzungslehre.* Stuttgart: Eugen Ulmer Verlag.
- Szakál, F. (1999): A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlődésében. In Pócs Gyula (szerk.): *Vidékfejlesztés, vidékpolitika. Cikkek, tanulmányok. Válogatás a Falu című folyóiratban 1996–99. között megjelent tanulmányokból.* Budapest: Agroinform Kiadóház. pp. 311–336.
- Szörényiné Kukorelli I. (2005): A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. *Tér és Társadalom*, 19(3–4), pp. 111-137. DOI: 10.17649/TET.19.3-4.1022
- Szörényiné Kukorelli I. (2023): Az európai és hazai vidékfejlesztés dilemmái. *Gazdálkodás*, 67(4), pp. 338–343. DOI: 10.53079/GAZDALKODAS.67.4.v.pp_338-343
- Timár J. (2020): Vidékről és vidékfejlesztésről Gadócziné Fekete Évára emlékezve – Szerkesztői előszó. *Tér és Társadalom*, 34(4), pp. 3–17. DOI: 10.17649/TET.34.4.3336
- van der Ploeg, J. D., & Marsden, T. (2008): *Unfolding Webs: The dynamics of regional rural development.* Assen: Van Gorcum. <https://edepot.wur.nl/358298>
- Vercseg I. (2020): *Közösségi részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka.* Második kiadás. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, Közösségi és civil tanulmányok mesterszak.

10. Felhasznált weboldalak

Http1- Község Tér Település Program weboldala. Letöltés dátuma: 2024. március 3. Forrás:
<https://kozossegtertelepules.hu/>

Http2 - Rural Pact Community Platform weboldala. Letöltés dátuma: 2024. március 12. Forrás:
https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/rural-pact_en

Http3 - The European Network for Rural Development (ENRD) weboldala. LEADER/CLLD
aloldal. Letöltés dátuma: 2024. március 28. Forrás: https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld_en.html

Http4 - Nógrádi Község Önkormányzatának hivatalos weboldala. Letöltés dátuma: 2024. április
12. Forrás: <https://nogradkozseg.hu/>

Http5 - Diósjenő Község Önkormányzatának hivatalos weboldala. Letöltés dátuma: 2024.
április 12. Forrás: <https://diosjeno.hu/>

Http6 - Kisapáti Község Önkormányzatának hivatalos weboldala. Letöltés dátuma: 2024.
április 12. Forrás: <https://www.kisapati.hu/>

Http7 - Nádásd Község Önkormányzatának hivatalos weboldala. Letöltés dátuma: 2024. április
12. Forrás: <http://nadasd.hu/>

Http8 – Lépték - Tervezzünk Közösen Facebook oldala. Letöltés dátuma: 2024. április 13.
Forrás: <https://www.facebook.com/leptek.tervezzunk.kozosen>

Http9 - Község-Tér-Kisapáti Facebook oldala. Letöltés dátuma: 2024. április 13. Forrás:
<https://www.facebook.com/kozosseg.ter.kisapati>

Http10 - Község-Tér-Nádásd Facebook oldala. Letöltés dátuma: 2024. április 13. Forrás:
<https://www.facebook.com/kozossegternadasd>

11. Ábrajegyzék

1. ÁBRA: AZ OECD MUTATÓI A TERÜLETJELLEG MEGHATÁROZÁSÁBAN	7
2. ÁBRA: A VIDÉKFEJLESZTÉS TERÜLETEI	12
3. ÁBRA: A FELÜLRŐL ÉS AZ ALULRÓL VEZÉRELT FEJLESZTÉS FŐBB ELEMEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA	15
4. ÁBRA: A TERÜLETI TŐKE CSOPORTOSÍTÁSA.....	17
5. ÁBRA: A VIDÉKFEJLESZTÉS JELLEGE AZ ERŐFORRÁSOK SZÁRMAZÁSA ÉS A TÁRSADALMI TŐKE ERŐSSÉGE SZERINT	18
6. ÁBRA: A GAZDASÁGFEJLESZTÉS FŐBB CSOPORTJAI	21
7. ÁBRA: A LEADER-MEGKÖZELÍTÉS ALAPPILLÉREI	22
8. ÁBRA: A RÉSZVÉTELI LÉTRA	26
9. ÁBRA: AZ EMPIRIKUS KUTATÁS SORÁN VÉGZETT MÉLYINTERJÚK CÉLCSOPORTJA.....	28
10. ÁBRA: A KTT HELYZETFELTÁRÁSÁNAK EREDMÉNYEI 2021 ÉS 2024 KÖZÖTT MEGVALÓSULT PROGRAMOK ESETÉBEN	38
11. ÁBRA: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS NÓGRÁDON - A FELTÉRKÉPEZÉSTŐL A TERVEK BEMUTATÁSÁIG	41
12. ÁBRA: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS DIÓSDEN - A FELTÉRKÉPEZÉSTŐL A TERVEK BEMUTATÁSÁIG	42
13. ÁBRA: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS KISAPÁTIBAN - A FELTÉRKÉPEZÉSTŐL A TERVEK BEMUTATÁSÁIG.....	44
14. ÁBRA: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS NÁDASDON - A FELTÉRKÉPEZÉSTŐL A TERVEK BEMUTATÁSÁIG	45
15. ÁBRA: A FELÉPÍTETT NÓGRÁDI KÖZÖSSÉGI TÉR.....	47
16. ÁBRA: A FELÉPÍTETT DIÓSDENI KÖZÖSSÉGI TÉR RÉSZLETE	48
17. ÁBRA: A FELÉPÍTETT KÖZÖSSÉGI TÉR KISAPÁTIBAN.....	49
18. ÁBRA: A KTT PROGRAM 4 TELEPÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATI SZEMPONTJAI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA	52
19. ÁBRA: A KTT RÉSZVÉTELI ADATAI SZÁMOKBAN	55

12. Mellékletek

1. számú melléklet: Interjúvázlat

1. Milyen szerepben vett rész a Közösség-Tér-Település programban? Miért csatlakozott?
2. Hogyan írná le a programot annak teljes hosszában a saját szavaival? Milyen volt a folyamat az Ön szemszögéből?
3. Milyen szereplők és hogyan vettek részt a programban?
4. Hogyan lett a program finanszírozva? Milyen források kerültek felkutatásra a megvalósításhoz?
5. Ki volt a program kezdeményezője a településen és miért kezdeményezte a programba való csatlakozást?
6. Milyen arányban és hogyan vett részt a helyi közösség a tervezés és a megvalósítás során? Volt-e eltérés a részvétel és a bevonás szintjében a program kezdete és vége között?
7. Mi változott a helyi közösségben a program kezdete és vége között?
8. Elégedett-e az eredménnyel? Ez-e, amit a program kezdetekor is látni szeretett volna?
9. Mit gondol, a közösségi tervezés folyamata hogyan hatott a helyi közösségre, az emberek élet(minőség)ére?
10. Meglátása szerint a megépített tér mennyiben tölt be más szerepet, miben lett más azért, mert a közösség közös döntése és munkája formálta azt?
11. Okozott-e valami nehézséget? Amennyiben igen, miért és hogyan léptek túl rajta?
12. Generál-e konfliktust a tér funkciója vagy helye a közösségben?
13. A közösségi tervezési folyamatnak van-e látható eredménye a közösségben a program után a megépített tér használatán kívül?
 - a. kialakult-e bizalom
 - b. nagyobb-e az együttműködési képesség
 - c. jobb-e a kapcsolat a három szektor között
14. Mi változott a településen?
15. Mi volt a legjobb a programban, mi a kedvenc emléke?

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: SZALAI ZITA DOROTTYA
A Hallgató Neptun kódja: YAA8X8
A dolgozat címe: Községi alapú kezdeményezések szerepe a vidékfejlesztésben
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: MATE
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott diplomadolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Budapest, 2024. április 18.

Szalai Zita D.

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Szalai Zita Dorottya (hallgató Neptun azonosítója: YAA8X8) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A diplomadolgozatot a záróvizsgán történő védésre **javaslom** / **nem javaslom**¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen **nem**^{*2}

Kelt: 2024. április 18.

Koponiczné Györke Diána

Koponiczné Dr. Györke Diána
belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.